

TULA-online.org

EX LIBRIS

ДОМАНА

ЕВРОПЕЙСКО

ЧАРЛЬЗ ДІКЕНС

Цвіркун у запічку

СВЯТОЧНА КАЗКА

КИЇВ · ВІДЕНЬ · ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО „ЧАЙКА“

КУЛА online.org

ВИДАВНИЦТВО „ЧАЙКА“.

I. Українська бібліотека.

Досі появились:

- П. Карманський: Між рідними в південній Америці. З передмовою А. Крушельницького. З 16 малюнками 8°, 211 + (1) сторін.
- А. Крушельницький: Орли, комедія. 8°, 266 + (2) ст.
— Тривога, драма. 8°, 132 сторін.
— Змагання, повість. 8°, 415 + (1) сторін.
— Дужим помахом крил, роман. I. том. 8°, 404 сторін.
— Дужим помахом крил, роман. II. том. 8°, 499 сторін.
- Іван А. Крушельницький: Весняна пісня, 8°, 83 ст.
- А. Хомик: Всесильний доляр, опов., з пер. словом М. Шаповала. 8°, 188 сторін. З портретом автора.
- С. Черкасенко: Казка старого млина, драма. 8°, 138 + (2) сторін.
— Про що тирса шелестіла, трагедія. 8°, 170 + (2) ст.
— Твори, том III. (Поезії.) 8°, 238 + (2) сторін.

Друкуються:

- А. Крушельницький: Дужим помахом крил, роман. III. том. 8°.

II. Бібліотека світової літератури.

Досі появились:

- В. Гюго: Люкреція Борджія, траг., пер. В. О'Коннор-Вілінська. З пер. дра О. Грицяя. 8°, XVI + 94 + (2) ст.
- Т. Готьє: Панна де Мопен, роман, переклав М. Шраг. З пер. дра О. Грицяя. I. том. 8°, XX 262 + (2) сторін.
— Панна де Мопен, роман II. том. 8°, 298 + (2) ст.
- Ч. Дікенс: Цвіркун у запічку, опов. пер. Др. Н. Суrowцова. З передм. дра О. Грицяя. 8°, XVI + 120 сторін.
- І. Мопасан: На воді, оповідання, переклав М. Шраг. З передмовою дра О. Грицяя. 8°. XX + 144 сторін.
- А. Мюссе: Андреа дель Сарто, драма, пер. С. Пащенко. З передм. дра О. Грицяя. 8°, VIII + 91 + (1) ст.
— Тіціанів Син, оповід., пер. С. Пащенко. З передмовою дра О. Грицяя. 8°, XII + 79 + (1) сторін.
- Стендаль: Абатесса ді Кастро, оповід., пер. С. Пащенко. З передмовою дра О. Грицяя. 8°, XVI + 160 ст
— Ченчі, оповідання, пер. С. Пащенко. З передмовою дра О. Грицяя. 8°, XII + 56 сторін.
- Л. Толстой: На кожний день, переклав В. Тулюпа, том I, Січень. 8°, 100 сторін.
— На кожний день, том II, Лютий. 8°, 96 сторін.
— На кожний день, том III, Березень. 8°, 104 сторін.

Продовження гл. 4. стор.

ЦВІРКУН У ЗАПІЧКУ

ЧАРЛЬЗ ДІКЕНС

ЦВІРКУН У ЗАПІЧКУ

СВЯТОЧНА КАЗКА

З передмовою
Дра ОСТАПА ГРИЦАЯ

КИЇВ — ВІДЕНЬ — ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО „ЧАЙКА“

Переклала з англійського
Др. Надія Суровцова

В друкарні Христофа Райсера Сніів у Відні

Передмова.

Традиційний критичний осуд про англійських оповідачів проголошував і проголошує ще й тепер з наївною послідовністю, що вони — майже без виїмку — нудні. Нудні своєю патріархальною моральністю, безконечною розволіклістю та солодковою слезавістю. І в тій мірі ось, у якій французький роман, починаючи від „*Manon Lescaut*“ до „*Nana*“ й „*Renée Mauperin*“ завдяки своєму скептичному, всяким вимріяним ідеалізмам ворожому критицизмові ставав щораз авторитетнішим взірцем європейської романової штуки, утверджувалася в мізках пересічних читачів Європи фраза про нудну розволіклість та нудну моральність оповідачів Англії. Гольдсмітова векфільдська ідилля — той достойний прообраз англійського роману („*Visa of Wakefield*“, 1766) — стала так само, сказати б, дідичним знаменем англійської прозо-епіки, як розливний патос в „*Räuber*“ необхідним знаменем німецької драми. „Англійські романи всі — в широких, попівських рясах, у яких безконечно плутаються ноги й язики їх нечувано праведних авторів“ — каже раз з питомим собі вбивчим насміхом Гайнріх Гайне, очевидно на велику втіху своїх паризьких читачок. А ті, що їх осліплювали надсекванські дотепи в стилі Гайне, добачували згодом ку-

медні поли пуританських ряс навіть під лицарськими панцирами героїв Вальтера Скота. І так англійська прозова епіка сходила згодом на проскрипційні лісти псевдо-критичних фразеологів. Незнання безпосередніх джерел у більшості пересічних читачів причинювалося гаразд до скріплювання цього осуду, а упередження, витворюване фразами незнайків, хмарило заздалегідь справжнє зрозуміння в тих, які бралися пізнавати джерела безпосередно. Коли б ось пересічні читачі менше слухали традиційних фраз з кепських підручників літератури і з конверзаційних лексиконів, а більше читали самих авторів, то вони знали б нпр., що де-які з найкращих романів Вальтера Скота — цілком не історичні у строгім значінні цього слова*). І знали б також, що Англієць Бульвер (1803 до 1873) у своїх романах подекуди більший критичний скептик, більш практичний мораліст, ніж славетний Бальзак або славетний Фльобер. Що Англієць В. Текері (1811—1863) — це скептичний критик суспільности такої міри, що його романи гідні стояти побіч філософічних романів Вольтера. І що Чарльз Дікенс — це не тільки балакливий гуморист, з якого творів варто читати тільки „Клюб Піквікійців“ та „Різдяні оповідання“, а один з найбільших письменників, яких знає всесвітня література. Один з тих справжніх, великих поетів, найглибшим джерелом творчости якого є чародійно визволююча любов до немічних, бідних і самотних цього світа. Один з тих добрих, усе пестливо всміхнених геніїв людства, які

---

*) Гл. мою передмову до „Айвенго“ В. Скота, в перекладі, випущенім видавництвом „Чайка“.

плачуть над жорстокостями людської долі, а радіють найдрібнішим промінчиком людського щастя і в найтихішій закутині людського життя.

Придивімся тільки пильно ось хоч би чудово погідним картиночкам його невмірущого оповідання про „Цвіркуна в запічку“.

Скільки ж поезії в самім замислі — цвіркун як співчутливий геній домашнього огнища, як добрий дух хати й її мешканців! Коли їм живе гарно й радість розпогоджує їх душі, тоді цвіркун співає що-раз голосніше й безупину. А коли смуток вгортає їх душі, таємна пісня в глибинах домашнього огнища стихає більш і більш і вмовкає геть. І сумують з людиною всі ельфи та молять її — не розпачати. Справді — скільки ж поезії в самім замислі! А до того ніжна поезія цього життя й цих людей, що їх тут змалював Дікенс: той дитинячо поцтивий, дитинячо ніжний а прецінь такий мужесько глибокий Джон Перібініль; та його гарна, трохи химерна, трохи упряма, а проте така жіночо любляча Дот! Той убогий Калєб зі своєю сліпою дитиною, — повний невисловленої краси того вигадуваного собою, неістнуючого гарного світа, що його він на словах вичаровує своїй сліпій донечці як єдине сяйво у вічній темні її молоденького пропащого життя. Ця обережність, з якою він усе легесенько переступає поріг хати, щоб розбудити у сліпої донечки віру, що його крок легкий і безжурний! Ця тепла, справді поетична любов до сотворіння, з якою Дікенс зі скінченою майстерністю малює пса Боксера — того побіч цвіркуна найвірнішого приятеля домашнього огнища — його всі штуки, таланти й неоцінні прикмети! Хто за-

буде коли малюнок того чудно інстинктивного розуміння, з яким Боксер наближається до сліпої дівчини? А яким живучим подихом великих суспільно-визвольних ідей ХІХ. ст. віє від картин, де автор родині Перібінгля і Калеба протиставляє студену подобу Такльтона! Того безсердечного спекулянта й багача, який цвіркунів розтоптує, а Калєбів і Перібінглів рад би виснажити за свій мізерний гріш до останнього. Інцидент з мнимою зрадою, запровиненою Едвардом і Дот, являється нам нині надто прозорим, але під ніжно казковий тон цілості він все таки підходить незле, і дає головним чином поетові нагоду змалювати нам ці прекрасні думки, з глибин яких зажурений Джон рішається — простити своїй, ніби невірній жінці. *Absolve te*. Таке вимолює в убогого візника кохаючий цвіркун, таке вимолюють усі ласкаві ельфи вбогого, а проте такого любого домашнього огнища Перібінглів. І так ця невміруча Дікенсова казочка кінчається, як усі архитвори вселюдського письменства, починаючи від Гомера, кінчаючи на творах Шевченка й Толстого:

— Опрощаючим акордом людської любови. *Ave, diva anima candida!*

Що з того, що Меріме або Стендаль у десятеро скупіші на слово, ніж Дікенс? Що вони за ніщо у світі не починали б оповідання від такої, скажім, зайвої балачки, як суперечка між казанком і цвіркуном про те, хто перший з них почав співати? Що вони наскрізь суворі і — признаймо це — щасливіші мистці архитектоніки оповідання ніж Дікенс? Англійський оповідач виявляє скрізь розливність мови справжнього, вільно пливучого почування, бо він не інквізи-

тор життя, як французькі реалісти, не жорсткий і злорадний критик, а його співець і поет. З Чарльзом Дікенсом любов до людини стає по довгій перерві знову, сказати б, головним дорадником творчих Муз в оповідаючій письменстві Європи. Цю довгу перерву витворили в першу чергу злотисті шаблони французького клясицизму XVII. ст., а далі брудні пурпури Французької Революції, а далі студений як діамантовий блиск цезаризм Наполеонщини. Юридична короткословність, значить невмолимість Стендалевого стилю так само виплекана жорстоким духом епохи, як і непримирима невмолимість Байронового еґотизму. Де в тих Бонапартистів письменства було місце на справжню любов, — на казанок і цвіркунчика, на вимріяний батьківським милосердям світ сліпої дівчини й на веселі штуки все вірного, все співчутливого, все тактовного Боксера? Англійські поети, правда, прорубали вже перед Дікенсом гаразд дорогу тій демократичній любові до людини в літературі, зазначаючи її попри цілий ряд поменших творів такими монументами поетичної творчості, як лірика Р. Бернса, натхнені рапсоди П. Б. Шеллі, або романова творчість В. Скота, — ця остання особливо своїм люблячим уподоблюванням простолюддя. Але Байроновий аристократизм з одної, а аристократизм перших подвижників французького реалізму з другої сторони притемнили в перших десятиліттях XIX. ст. принцип демократизму в літературі майже зовсім. Ще в Дікенсового сучасника, Бульвера*), людина починається з правила —

*) Гл. мою передмову до перекладу Бульверового „Останні дні Помпеїв“, випущеного видавництвом „Чайка“.

від барона. А великі романи з найнижчих слоїв суспільности у стилі „Нужденників“ В. Гюґо („Les misérables“, 1862), або малюнків Е. Сі (Sue) в романі: „Les mystères de Paris“ ще у другій половині ХІХ. ст. вважалися у кругах пересічних читачів виключно спробами романів кримінальних на сензаційно-пікантних основах. І може саме тому в романах Дікенса тут і там забагато слів, патосу і сліз, що його творчість з де-якого погляду — це ґеніяльний почин, що він більше реформатор, ніж артист, більше натхнений оборонець своїх героїв, ніж холодний реґістратор їх життєвої недолі. Він, Чарльз Дікенс, який у своїм дитинстві зазнав тої недолі вщерть.

Погляньмо тільки на його життя.

Уродився 7. лютого 1812 р. в Лендпорт біля Портсмавту (Portsmouth), як син Джона Д., скарбового урядовця при маринарці, що чотири роки опісля переселився з родиною до Четем (Chatham) а звідси (1822/23) до Лондону. Матеріальне становище батька було таке погане, що в Лондоні він за довги попав у тюрму. Маленький Чарльз був — як і колись Вольтер! — дуже слабовитою дитиною, не мав нагоди ходити до доброї школи, а зрештою мусів з огляду на довгову тюрму батька вже малим хлопчиком заробляти на життя, принукуваний до того особливо доволі безсердечною матір'ю. Маючи десять літ, він чистив в однім склепі посуду від товщів, а в іншій помагав при опакуванні краму. Коли він одного разу наслідком незносимого запаху у складі товщевих посуду втік звідси додому, мати гонить його назад до зневаженого склепу. Хлоп'яча траґедія! До того йому платять усього 6—7 шілінґів тижнево.

Які ж щасливі в порівнянні з Дікенсом у його дитинстві — аристократ Бульвер або той укоханий любимець своїх батьків — Вальтер Скот! Та проте маленький Чарльз уже дитиною — як другий Руссо — читав безліч романів і драм. Учився опісля в одній вищій школі („Academy“ на передмісті Лондону Hampsted Road), а потім став писарем в одного адвоката. Попри те він пильно читав научні твори в Бритійськiм Музеї, навчився стенографувати, а писарка в адвоката дала йому першу нагоду пізнати основніше психіку людей і життя — особливо серед нижчих клас — у Лондоні. Тому він доволі рано став дуже зручним і цінним репортером, спершу при часописі „The True Sun“, а далі при „Morning Chronicle“. Тут він уже двадцятьлітнім юнаком починає містити ті свої прегарні короткі нариси, сілюетки і психольогічні студійки з хаосу лондонського життя, його вулиці й духовости, які зібрані незабаром в одну цілість, появилися як перший твір Дікенса в р. 1836 п. н.: „Sketches of London“ („Лондонські нариси“, 2. т.).

Прегарна, незабутня книга! Це поетичний монумент нужди й блиску, хаосу й тиші, співчуття й жорстокости, краси й темні великого міста, — якого не мають ні Париж ні Берлін, ні Москва ні Вашингтон. Це найглибша душа великого міста, схоплена співчутливим поетом у всіх своїх найясніших і найтемніших барвах.

„Лондонські нариси“ зробили імя нашого письменника доволі відомим, але властивої слави добув Дікенс уперше — який між тим прибрав собі псевдонім Боз (Boz) — що-йно романом про веселий клуб усе розбавлених Піквікійців

(„Pickwick papers“, 1836/37), тих добродушних буржуазних непотрібів, яких не можна собі подумати без окулярів і парасолів і без їх глибокоумних теорій про те, як скачуть жаби. Той блаженно веселий роман — подекуди гоґартівська апотеоза клюбового життя в Англії — став такою тривкою основою слави Дікенса, що — як уже зазначено — вважається ще й нині де-якими читачами найголовнішим твором нашого письменника, хоч такий погляд цілком неслухний уже хоч би тому, що поза цим романом Дікенса про Піквіка лежить ще його звиш 30-літня творчість найкращих мужеських років! І не в тім молодечім творі, а в романах і оповіданнях Дікенса із середущого й останнього часу його творчости являється він тим ґеніяльним новатором, тим апольоґетом нехтованих убогих кругів суспільности, якого я протиставив представникам французького реалізму і Байронової школи. В романі „Oliver Twist“ (1837—1839) розмальовує Дікенс стилем могутнього обжаловання невідрадни відносини у приютах для вбогих, у „Nicholas Nickleby“ (1839) нужденність шкільного виховування і наущання та жорстокість лихварів. „Martin Chuzzlewit“ (1844) є вислідом подорожі Дікенса до Америки і вражаючим протестом проти все-продажного духа американських покупців і торговців. „Dombey and son“ (1846—1848) — це потрясаюча картина на овиді торговельного життя у великім стилі, а „David Copperfield“ (1849/50) — подекуди архитвір романової штуки Дікенса — особливо в першій своїй частині цінний як автобіоґрафічна сповідь автора. Надзвичайно сильно й переконуючо виступає Дікенс проти застарілих недостач у законодав-

ній області в романі „Bleakhouse“ (1852). Дуже цінні з погляду суспільного в також романи „Важкі часи“ („Hard times“, 1853), „Мала Дорріта“ („Little Dorrit“, 1855) та невеликий історичний роман „Два міста“ („Tale of two cities“, 1859) з епохи 1775 та 1794 р. А попри те цілий ряд інших менших творів, яких не вичисляємо. Що ж до нашого, тут перекладеного оповідання, то годиться зазначити, що воно належить до ряду тзв. різдвяних оповідань Дікенса, цих з де-якого погляду найкращих, найпогідніших і найпринадніших вицвітів його геніяльної творчости. На ці оповідання складаються: „Святий Вечір“ (1843), „Новорічні дзвони“ (написане в Італії, 1844), „Цвіркун у запічку“ (1845), „Боротьба за життя“ (написане над Женевським озером, 1846), і „Заклятий“ (1848).

Ця велика творчість — одна з наймогутніших, які знає історія літератури XIX. ст., — здохнула Дікенсові згодом не тільки європейський розголос, але й велике майно. Причинилася до того не мало й дворазова подорож до Америки, яку Дікенс обїзджав з відчитами, користаючися таким одушевленням Американців, що у Брукліні дозволено йому промовляти з амвона в соборі. Він мав небаром змогу відбути подорож по Європі, став далі головним редактором новозаснованих „Daily News“ та зміг заснувати собі свій власний орган („Household words“). Колишній посмітюшок і помивач у складі товщевих посудин став власником палати, Godshill Place, і любимцем долі навіть попри те, що в домашнім житті не був надто щасливий (з жінкою, Катериною Гоґарт, розвівся). Але без огляду на цю встелену рожами до-

рогу свого пізнішого життя, Дікенс лишився до самої смерти — 9. червня 1870 р. — тим чудово співчутливим апольоґетом бідних і кривджених, смертельно втомлених боротьбою життя і вбиваних нею, яким як один з перших став на вершинах прозоепічного мистецтва XIX. ст.

Др. Остап Грицай.

ЧАРЛЬЗ ДІКЕНС
ЦВІРКУН У ЗАПІЧКУ

Перший спів.

Почав казанок! І не згадуйте мені, що казала пані Пірібінґль. Я знаю сам краще. Нехай собі пані Пірібінґль говорить до кінця світу, що вона не може сказати, хто з них почав, а я таки кажу, що це почав казанок. Чей же я то вже знаю! Почав казанок, на цілих п'ять хвилин раніш од цвіркуна, після маленького німецького годинника з восковим обличчям, що стояв у кутику.

Немов би годинник перестав стукати, а малий косарик, що косив направо й наліво своєю косою перед мавританським палацом, трохи не викосив з добру десятину трави, якої взагалі не було, аж поки не долучився ще й цвіркун!

Та ж я зовсім не амбітний з роду. Кожний це знає. За жадні скарби не став би я сперечатись з думкою пані Пірібінґль, коли б не був зовсім певний справи. Ніщо не могло б мене спонукати до того. Але це питання фактів. А факт той, що почав казанок що-найменше за п'ять хвилин раніш од того, як цвіркун подав який-будь знак життя.

Тільки сперечайтесь зо мною, то я скажу — за десять! Ось дайте мені оповісти, як це сталося. Я мусів би це властиво зробити з самого початку, бо, оповідаючи якусь історію, я мушу почати з початку; а як же я можу почати з початку, не починаючи за казанок? Виглядало, наче б ішло об заклад, або справа торкалася боротьби за музичну нагороду, розумієте, межі казанком та цвіркуном. А тепер я розкажу, як воно було, і як прийшло до того.

Пані Пірібінґль вийшла у непривітний присмерк і стукаючи по мокрім камінні парою сніговців, що залишали з кожним кроком сліди, набрала з діжки води до казанка. Вернувшись, але вже без сніговців (і значно меншою, бо сніговці були великі, а пані Пірібінґль була коротенька), вона поставила казанок на вогонь. Роблячи це, вона стратила була настрої, або він зник на де-який час. Бо вода, неприємно холодна, знаходилась як-раз у тім ховзькім текучім стані, який здається проникає всяку річ, не виключаючи й сніговців — не вшанувала вона також ніжок пані Пірібінґль, заляпавши її по самі литки. І коли ми не безпідставно пильнуємо наших ніг, особливо уважаючи на чистоту панчіх, то, зрозуміло, першої хвилини нам видається це трохи неприємним. До того казанок показався надзвичайно впертим. Він ні за що не хотів достосуватись до триногів; не хотів і слухати, щоб достосуватись привітно до вугілля; він

рішучо, як п'яний, хитався з боку на бік, і як дурник-казанок, хляпав водою на піч. Ним опанувало бажання щось робити, він шипів і бризкав похмуро на вогонь. Нарешті й покришка зачала противитись пальцям пані Пірібінґль: спочатку вона перекинулась, а потім забухала з геніяльною впертістю, гідною ліпшого пристосування, десь ізбоку казанка, аж до самого дна. Сам „Королівський Георг“ ніколи не робив такого страшного опертя, коли його витягали з води, як це виявив казанок супроти пані Пірібінґль, коли вона бралася до нього.

Ще довго непокірно і вперто сперечався казанок; він з призирством простягав свою ручку, фирчав і сопів зухвало і глузливо до пані Пірібінґль, немов казав: „А от не хочу кипіти. Ніщо не зможе мене присилувати!“

Але пані Пірібінґль знов віднайшла свій гарний настрій; вона терла свої грубенькі, круглі рученята й сіла, сміючись, перед казанком. Тим часом полум'я привітно спалахнуло і ясно освітило маленького косаря на шварцвальдським годиннику, так що могло здаватись, ніби він стоїть, як пень, перед мавританським палацом, а рухається тільки вогонь.

А проте він рухався; він хитався зовсім пра-

вильно і рівномірно двічі на секунду. Страшно було поглянути на його терпіння, коли годинник мав бити, зозулька виглядала з дверцят палацу і шість раз кувала, він тремтів раз у раз, як від голосу якогось духу, або як від залізного дроту, що рипів на його ногах.

І тільки по сильнім потрясенню і по тім, як храпіння і сичання важок та шнурків під ним зовсім заспокоювалось, опритомнював знов переляканий косарь. Його переляк, зрештою, не був безпідставний; бо ці рипучі кістяки годинників з своєю шумною діяльністю як-раз достосовані до того, щоб виводити з терпіння, і мене дуже дивує, що комусь, а тим більше швабам, могло зробити приємність їх винайти. І коли загально стверджують, що шваби люблять широкий одяг і багато матерії для нижніх частин свого тіла, то вже бодай задля одноманітності вони не повинні б були залишати свої годинники так уже зовсім незахищеними й голими знизу.

В цю мить казанок почав бавитись. Стаючи ніжним і співучим раптом відчув у своїм горлі якесь буркотіння, і зачав потроху мурчати, одразу ж однак себе спиняючи, немов він ще не вирішив, чи приємне його товариство. В цю мить, по двох чи трьох марних спробах знищити свої громадські почування, він одкинув усяку стриманість і сумніви, і раптом вибухнув потоком такого радісного, довірливого співу, що

навіть сентиментальний соловейко не підозривав ніколи чогось подібного.

А пісня була така проста! Господи, ви б її зрозуміли, як книгу, — ба навіть краще від де-яких книжок, котрих я не хочу називати. В той час, як його теплий подих весело і радісно здіймався легкою хмаркою вгору, казанок щebetав свою пісеньку з таким захопленням і жвавістю, що його металеве тіло хиталося від приємности; і почала підскакувати навіть сама покришка, розбійниця-покришка — так багато значить гарний приклад!

Не було жадного сумніву, що ця пісня казанка була запрошенням і вітанням для когось, хто був іще там, далеко, — для когось, що в цю мить наближався до малої привітної хатини і мерехтячого вогню. Пані Пірібінгль знала це дуже добре, коли сиділа, мріючи коло грубки.

Ніч темна, співає казанок, і сухе листя лежить на дорозі; зверху — хмари і темрява, знизу — бруд і болото; в сумнім, похмурім повітрі є тільки одна ясна крапка, та й то я не знаю, чи справді воно так, бо вона мерехтить, як темночервоний сердитий відблиск, де сонце і вітер разом натискають на хмари, щоб покарати їх за таку погоду; а далі тільки нудна,

довга темрява; іней вкриває хреста, що показує шлях, а лід затагнув стежку; — так щось ні лід, ні вода; ніхто не скаже, щоб хоч щось було як слід; але він прийде, прийде, прийде!

І тут, з вашого дозволу, прилучився цвіркун із своїм цвір-цвір-цвір, наче цілий хор, голосом остільки непропорціональним в порівнянні його розміру до казанка (розміру! ви б його навіть не побачили), що коли б він луснув, як переладована рушниця, жертвою свого завзяття, і його маленьке тіло розірвалось на сотки шматків, це видалось би натуральною неминучою послідовністю його праці.

Отже казанок скінчив своє сольо. Однак він продовжував з неменшим завзяттям. Але тепер цвіркун перебрав першу скрипку і задержав її. Господи, як він цвірчав! Його різкий, гострий, проникливий голос розносився по цілім домі і, здавалось, блимав, як зірка надворі. При високих нотах було якесь надзвичайне тремтіння, яке піддавало думки, що в своїм захваті він не міг спокійно стояти на своїх ніжках і мусів постійно підскакувати. Але вони чудесно достроювалися один до другого, цвіркун і казанок. Пісня була все та сама, вони співали її все голосніше і голосніше в своїм завзятті.

Маленька гарна слухачка — бо гарною і маленькою вона таки була — може трохи грубенька, але я особисто не можу нічого за-

кинути проти того, — отже маленька гарна слухачка запалила світло, кинула оком на косяря, на годинника, що викосив уже порядну кількість хвилин, і подивилась у вікно, де вона не побачила у темряві нічого, крім свого власного обличчя, яке відбивалось у шклі. В кожному разі я думаю (те саме подумали б ви також), що вона могла б дуже довго виглядати і не побачила б нічого хоч би наполовину такого приємного. Коли вона повернулась на своє старе місце, цвіркун і казанок усе ще напередки співали, — було видко, що слабкою стороною казанка було не помічати, що його переможено.

Завзяття було зовсім як на перегонах. Цвір, цвір, цвір! Цвіркун перегнав на мило. Шур, шур, шур! Казанок кинувся навздогін, як величезна дзиґа. Цвір, цвір, цвір! Ось цвіркун вже завертає за ріжок. Шур, шур, шур-р-р! Казанок жене собі; навіть не на думці йому визнати себе переможеним. Цвір, цвір, цвір! Цвіркунчик жвавійший, як коли. Шур, шур, шур! Казанок повільно, але вперто. Цвір, цвір, цвір! Напружився цвіркун, щоб перегнати. Шур, шур, шур! Не дається казанок. Зрештою все так переплуталось, що годі було з певністю розібрати, чи казанок цвірчав, а цвіркун шурхав, чи цвіркун цвірчав, а казанок шурхав, чи вони обоє цвірчали і шурхали. Щоб розібрати це, треба було голови яснішої од нашої з вами. Але не

було сумніву в однім: що казанок і цвіркун одночасно, на проміні, котрий світив з віконця, послали свій спів здовж улиці, сполучені тільки їм самим відомою силою. А цей промінь, впавши на того, що як-раз тепер наближався у темряві до дому, зараз же розказав усю пригоду й крикнув: „Бувай здоров, старий друже! Бувай здоров, мій хлопче!“

Тоді нарешті, переможений, закипів на вогні казанок. Пані Пірібінґль підбігла тоді до дверей, де вона від галасу, що походив від тупотіння коней, чоловічого голосу, гавкання занепокоєного пса і несподіваної загадкової появи сповитої дитини, мало не забула, як її звать.

Звідки взялася дитина, де її видобула пані Пірібінґль за такий короткий час, бігме не знаю! Але на руках пані Пірібінґль була жива дитина: і, здавалось, вона не мало була з того зарозуміла, коли міцна постать чоловіка, багато вищого і старшого від неї, ніжно відсунула її від огню. Він мусів добре нахилитись, щоб її поцілувати. Але вона була варта того. Та хоч би він був і з сажень височини, хоч би як боліли його крижі — все ж варто було нахилитись.

„Господеньку!“ — сказала пані Пірібінґль, — „як же ж ти виглядаєш у цю завірюху!“

Дійсно він виглядав не гаразд. Густий туман, як замерзла роса, висів великими краплями в нього на віях, а на бороді від вогню і вохкості блищала веселка.

„Бачиш, Дот,“ — відповів Джон повільно, розмотуючи хустку і гріючи собі руки, — „так... це вже не літо. Отже нема дива.“

„Прошу тебе, Джоне — не клич мене Дот, бігме мені дуже прикре це імя,“ — сказала пані Пірі-бінгль, скрививши личко, і було видно, що навіпаки, це імя дуже їй до вподоби.

„Ну, а що ж ти таке?“ — відповів Джон, і глянув на неї, сміючись, обіймаючи її стан так ніжно, як тільки це йому дозволяла велика рука. — „Ти ж моя цяточка, а це“ ... — тут він глянув на дитину — „це цяточка з крапкою... Ні, я того не кажу, але я мало не зажартував собі; от-от і був би вже це зробив“.

Він часто казав, що мав оповісти щось дотепне, цей безпомічний, повільний, чесний Джон; ах, цей Джон з такою тяжкою головою і таким ясним серцем, такою грубою шкара-лущею і такою ніжною душею; такий сонний назовні і такий жвавий, простий і такий добрий! О, мати природо, дай своїм дітям щирю поезію серця, таку, як та, що була схована в грудях цього бідного візника — бо, принагідно кажучи, він був тільки візник — і тоді нехай вони говорять завжди тільки прозою і живуть прозаїчно, ми все ж будемо тільки благословляти таке громадянство.

Було приємно поглянути на маленьку по-стать Дот з дитинкою на руках, наче лялькою, — що дивилась у кокетливій роздумі на вогонь

і, схиливши голівку напів натурально, напів штучно, але дуже мило, тулилась, наче до гнізда, до широкої могутньої постаті візника. Любо було поглянути, як він у своїй ніжній безпорадності намагався достосувати сувору мужність до ніжних потреб її цвітущої молодости. Любо було глянути і на те, як позаду чекала на дитину Тіллі Слаубой, що, не дивлячись на свої п'ятнадцять років, з роззявленим ротом і очима та витягнуною головою, наче хапаючи за повітрям, гапилась на цілу групу. Не менш приємно було дивитись, як візник Джон, на увагу Дот що до дитини, відняв руку, не торкнувшись, немов боявся її роздушити, і задовольнився тим, що розглядав її, стоячи та схилившись для певности здалеку, гордовито та стурбованно; — він виглядав, як бульдог, котрий одного гарного дня опинився б батьком молоді канарейки.

„Хіба ж він не гарний, Джоне? Хіба не чарівно він виглядає, коли спить?“

„Дуже чарівно,“ — сказав Джон. — „Так, так, зовсім чарівно. Він же взагалі переважно спить, правда?“

„А Боже, Джоне! Хай Господь милує!“

„О!“ — сказав Джон роздумливо. — „Я думав, що він має майже постійно закриті очі. Гей!“

„Господи, Джоне, як ти можеш налякати!“

„Це ж не добре, що він так крутить оченятами!“ — сказав зніяковілий Джон. — „Поглянь,

як він блимає обома одразу! А глянь тільки на його уста! Як він дихає — зовсім, як золота чи срібна рибка!”

„Джоне, ти зовсім, зовсім не вартий бути батьком“, — сказала Дот з гідністю досвідченої матрони. — „А, звідки тобі знати, Джоне, скільки малих страждань має така дитина! Ти навіть не зумієш їх назвати, мій дурненький друже!“

І, поклавши дитину на ліву руку, вона полоскотала її для потіхи по спинці і, сміючись, поскубла чоловіка за вухо.

„Ні,“ — сказав Джон, скидаючи пальто. — „Правда, я не розуміюсь гаразд на цих речах. Я знаю тільки, що цього вечора мені довелося тяжко борікатися з вітром. Він дме з північного сходу як-раз до повозу, і то через цілий шлях.“

„Бідний старенький!“ — скрикнула пані Пірі-бінґль і на хвилину сильно занепокоїлась. — „Тіллі, візьми цей скарб, поки я робитиму щось корисне. Господи, мені здається, я могла б задушити його поцілунками! Куш, мій песику! Куш, боксер! Давай я зроблю раніш чай, Джоне, а тоді допомагатиму тобі при пакетах, як працювата бджілка: „Як маленька бджілка“ — Ти вчився цього, Джоне, як ходив до школи!

„Не все“, — відповів Джон. — „Вже ось-ось і був би вивчив. Але однаково, я б тільки зіпсував це.“

„Ха ха ха!“ — засміялась Дот. Це був най-

веселіший сміх у світі. — „Ти мій старий, любий, добрий дурник, Джоне!“

Не заперечуючи цього твердження, Джон вийшов із хати, щоб подивитись на погонича, з ліхтарем, що, як блукаючий вогник, танцював од дверей до вікна. Чи добре він уважає на коня — чи є кінь грубший та більш годований, це б сказали ви сами, як би я вам показав його розмір, до того кінь був такий старий, що день його уродин губився в сірій темряві минулого. Пес боксер, який почував, що ціла родина має претензії на його уважливість, котра повинна бути рівномірно і справедливо поділена між поодинокими її членами, схвильовано бігав то туди, то сюди, — коротко гавкаючи, кружляв коло коня, то вдавав, наче він, мов скажений, хоче кинутись на свою господиню і потім раптом спинявся, то знов лякав Тіллі, несподівано штовхнувши її в саме обличчя вохким носом; то знов виявляв надзвичайне зацікавлення дитиною; то мостився коло печи, немов улаштовуючись на ніч; то кидався прожогом з хати, наче згадавши про якесь побачення, котре він боявся прогайнувати.

„Отут з краєчку маєш чайник,“ — сказала Дот з заклопотаною поважністю дитини, що бавиться в господиню. — „Тут холодна шинка, а ось масло, хліб і все інше! А ось кошик для дрібних пакетів, Джоне, як що ти маєш — але де ж ти, Джоне? Тіллі, уважай, не упусти дитини!“

Треба зауважити, що панна Сльовбой, не дивлячись на свою жвавність, мала рідкий дивовижний талант виставляти дитину на різноманітні небезпеки, і вже не раз ризикувала дитячим життям із питомим їй спокоєм. Ця молода панна була така висока і струнка, що її убрання, здавалось, перебувало в постійній небезпеці злізти з її плечей, де воно ледви висіло. Її убрання відріжнялось тим, що при кожній можливій нагоді діставало латки найрізноманітнішого взірця. Будучи постійно в стані подиву для всіх можливих річей, а крім того, постійно захоплена спостереженням удосконаленості своєї господині і дитини, міс Сльовбой, мимо невеличких хиб свого розуму, робила цим честь своїй голові та серцю; і коли це робило менше чести голові дитини, якою вона принагідно зачіпляла за одвірки, ріжки столів, поруччя сходів, ліжка та інші сторонні предмети, то це все ж були тільки щирі наслідки постійного захоплення Тілі і подиву з того, що з нею так добре поводяться, і що вона дісталась до такої привітної господи. Бо Тіллі не знала ні батька, ні матері — вона була підкидьком.

Вас би так само, як Джона, забавило те, коли б ви побачили, як маленька пані Пірібінгль верталася з своїм чоловіком, смикала з усієї сили і намагалась — нічого не робити, бо ж чоловік ніс сам коша. Оскільки мені відомо,

це бавило також і цвіркуна, бо він зачав знову завзято цвірчати.

„Ого!“ — сказав Джон повільно. — „Мені здається, що сьогоднішній вечір веселіший, як коли.“

„І це з певністю приносить щастя, Джоне! Це все так було. Мати в запічку цвіркуна, це найбільше щастя на світі!“

Джон глянув на неї, наче вона була його найбільшим цвіркуном, і цілковито з нею погодився.

„Уперше, коли я почула його веселий любий спів, було це того вечора, Джоне, коли ти мене привів до твого — до мого нового дому, як його маленьку пані. Майже рік тому. Ти ж пригадуєш собі, Джоне?“

О так! Джон пригадував. Ще б пак!

„Його цвірчання було мені таким любим привітом! Воно так багато обіцяло і підбадьорювало. Здавалось, він промовляв, що ти будеш добрий і гарний до мене, і не будеш сподіватись (я так боялась того, Джоне) знайти стару голову на плечах твоєї дурненької малої жіночки.“

Джон глянув роздумливо на одно з плеч, потім на голову, немов хотів сказати: ні, ні; він не сподівався того; він зовсім з них задоволений. І дійсно мав рацію, вони були дуже гарненькі.

„І те, що він, здавалось, промовляв, було правдою, Джон; бо ти завжди був, я певна

того, найкращим, найуважнішим, найлюбішим чоловіком для мене. Це був щасливий дім, Джоне; і я цюблю за це цвіркуна!

„Коли так, то й я,“ — сказав візник. — „Я також, Дот.“

„Я люблю його, бо часто чула його, люблю за всі ті думки, які навівав на мене його простий спів. Часом, у присмерку, коли я чулася трохи самотною і пригніченою, Джоне, — поки ще не було дитинки, що додержувала б мені товариства і веселила б хатину — коли я думала, який би самотний ти був, як-би я вмерла; яка б нещаслива я була, як би могла знати, що ти мене вже не маєш, дорогий; його „цвір-цвір“ зпоза печи здавалося мені чийсь голосочком, таким солодким, таким дорогим для мене, що від його майбутнього згуку зникали, як сон, мої турботи.“

І коли я ще чого-небудь боялась — а я спочатку дійсно боялась, Джоне, бо ж ти знаєш, я була дуже молода — я боялась, що ми не будемо добрим подружжям: я була майже дитина, а ти більш скидався на мого опікуна, ніж на чоловіка; і що ти, як би ти не дбав про це, все ж таки не зможеш навчитись мене кохати, як ти того хотів і сподівався, — тоді знов розважало мене його цвір-цвір, потішало і підбадьорювало. Про все це думала я сьогодні вночі, дорогий, коли сиділа, чекаючи тебе; і я люблю за це цвіркуна!

„І я теж,“ — повторив Джон. — „Але, Дот — я мав сподіватись і бажати навчитись тебе кохати? Як можеш ти таке казати! Я навчився того давно, задовго перед тим, як ти прийшла сюди, щоб стати маленькою господинею цвіркуна!“

Вона на хвилину поклала руку йому на плече і глянула схвильованим обличчям на нього, немов хотіла щось йому сказати. Однак за хвилину вона вже стояла навколішках перед кошиком і радісно лопотала своїм приємним голосом, клопочучись коло пакунків.

„Сьогодні їх не так багато, Джоне, але я що-йно бачила великі паки за повозом, і як що ми матимемо, може, з ними більше клопоту, то за-те й більше заробимо. Отже правда, не маємо чого скаржитись? А до того ти мабуть уже позавозив дещо по дорозі?“

„А вже ж,“ — сказав Джон. — „І то порядно.“

„А що ж це за кругленьке пуделко? Бігме Джоне, це весільний пиріг!“

„Тільки жінка це потрапить“, — сказав здивований Джон. — „Чоловік ні за що б не додумався до того! Я гадаю, що коли б його запакувати до скриньки від чаю, до ліжка, до діжки з-під оселедців, чи ще в яке будь неподібне місце, бюсь об заклад, жінка знайде його таки! Так; я одержав його від пекаря.“

„Що ж він важить — добрих три пуди!“ — скрикнула Дот, намагаючись підняти пакунок. — „Кому то, Джоне?“

„Прочитай, що написано на другім боці“, — сказав Джон.

„Що?! Господи, Джоне!“

„Еге ж, хто б то міг це подумати!“ — обернувся Джон.

„Але ж ти не думаєш,“ — говорила далі Дот, сидючи на підлозі і хитаючи головою, — „що це для Ґруфа і Текльтона, продавців забавок?“

Джон кивнув головою.

Пані Пірібінґль також покивала, що найменше разів з п'ять. Не на знак згоди, а в німім і співчутливім здивуванню — і задивилася, поглиблена в думках, на доброго візника. Тим часом панна Сльовбой, яка мала механічну звичку розважати дитину уломками біжучої розмови, позбавляючи їх усякого сенсу і зменшуючи кожне слово, голосно заговорила до молодого сотворіння: „Від пекарчика пиріжка? А матусенька заразеньки пізнали пуделочко, як тільки татусенько принесли додомоньку?“ і т. далі.

„Невже справді має прийти до того!“ — сказала Дот. — „А ми ж ходили разом до школи, Джоне.“

Джон безсумнівно думав про неї, про те, як вона виглядала в ті шкільні часи. Він любувався нею, однак не відповідав нічого.

„Він же такий старий —! Нерівня їй!“ ...

Вона стояла, глибоко задумана, не зважаючи ні на чай, ні на Джона (а він її кликав і навіть

стукав ножем по столі, щоб звернути її увагу), аж поки він не встав і не торкнувся до її плеча; тоді вона глянула хвилинку на нього і полетіла до свого місця при столі, сміючись із своєї недбалости. Але сміялась вона не так, як раніш. Сміх виглядав і згучав зовсім инакше.

Цвіркун також був притих. І кімната виглядала, наче не так привітно, як перед тим.

„Отже це всі пакунки, Джонє?!“ — сказала вона, перериваючи довгу мовчанку.

„Всі,“ — відповів Джон. — „От!“ — додав він, кладучи ніж і виделки і глибоко зітхнувши: — „Бігме, був би я зовсім забув про старого пана!“

„Старого пана?“

„Та в повозі,“ — сказав Джон. — „Він був заснув у соломі, коли я в-останнє дивився на нього. Я вже двічі мало не згадав про нього — але це знов вилетіло мені з голови. А гов! Вставайте-но, мій друже!“

Джон промовив останні слова вже за дверима, куди вийшов із світлом у руках.

Панна Сльовбой, переконана, що за іменем „старого пана“ криється якась таємниця, яку вдобавок її уява вязала з певними асоціаціями релігійного характеру, до того схвилювалась, що скочила з свого низенького стільця коло вогню, шукаючи захисту за фартушком своєї пані. Але в той мент, коли минала двері, вона зустрілась з незнайомим чужинцем і почала боронитись тою єдиною зброєю,

яку мала в себе. А що цею зброєю була дитина, то повстав великий гамір та безладдя, яке ще збільшив Боксер. Бо добрий пес, уважніший од свого господаря, здавалось, пильнував сну старого пана, він вартував його і тепер, постійно роблячи напади на гудзики від його камашів.

„Ну, пане, і добре ж ви спите!“ — сказав Джон, коли все втихомирилось.

Цим часом старий пан непорушно стояв без капелюха посеред кімнати.

Чужинець, що мав довге сиве волосся і на прочуд шляхетні і виразні для старого риси, з блискучими темними проникливими очима, оглянувся, всміхаючись, і привітав жінку візника повним гідности уклоном.

На нім було дуже просте і дивовижне, давно-давно не модне, убрання. В руці він тримав щось, наче палицю; він стукнув нею об підлогу, палиця розпалась і з неї зробився стілець. Пан спокійнісінько розсівся на ньому.

„Ось!“ — сказав візник, обертаючись до своєї жінки. — „Отак я його знайшов на перехресті. Лежав, як камінь. І глухий також, як камінюка.“

„Отак сидів він, Джоне?“

„Отак і сидів,“ — одповів візник, — „аж до самої темряви.“ — „Платня за їзду,“ сказав він і дав мені п'ятизлотника. Сів до повозу — і ось маєш.“

„Я гадаю, Джоне, він піде собі!“

Ані на думці. Він тільки зібрався розмовляти.

„З вашої ласки,“ — сказав чужинець привітно, — „по мене мали сюди прийти. Будь ласка, поведітьтеся так, наче б мене тут не було.“

Тоді він узяв з одної з своїх величезних кишень окуляри, з другої книжку і почав читати. На Боксера він не звертав більше жадної уваги, наче б це було просте ягня. Візник обмінявся з жінкою здивованими поглядами. Чужинець підніс голову, глянув на них і сказав:

„Ваша донька, мій добрий друже?“

„Жінка,“ — відповів Джон.

„Небога?“ — сказав чужинець.

„Жінка,“ — заревів Джон.

„Справді?“ — здивувався чужинець. — „Дійсно? Дуже молоденька!“

Він спокійно перевернув кілька сторінок і читав далі. Але перше, ніж встиг прочитати зо два рядки, перервав собі і сказав:

„Дитинка — ваша?“

Джон кивнув з розмахом головою — краще він не міг би того ствердити навіть трубою.

„Дівчинка?“

„Хло-о-о-пець!“ — заревів Джон.

„Також дуже молоденький, га?“

Пані Пірібінґль негайно втруtilась до розмови.

„Два місяці і три дні-і! Вже шість тижнів тому, як щіпили! Доктор казав, надзвичайно

гарна дити-и-на! Така велика, як інші бувають ледви в п'ять місяців! Дуже диву-вав-ся! Вам здаватиметься це неможливим, але вже сам стає на ніж-ки-и!“

Тут маленька мати, одним духом прокричавши ці слова на вухо старому, задихана і з почервонілим, як вогонь, гарненьким обличчям, піднесла до нього дитинку, як переможний доказ своїх тверджень.

„Чуєш! Це напевне прийшли по нього,“ — сказав Джон. — „Хтось стукає до дверей. Одчини, Тіллі.“

Раніш, ніж Тіллі одчинила двері, вони відкрилися сами знадвору: вони були так по старомодньому вряжені, що їх міг одчинити кожний, хто тільки мав охоту, а до того було постійно багато таких, що бажали це робити, бо всі сусіди любили обмінятися добрим словом з візником, хоч він сам не був надто балакучий. До кімнати увійшов маленький, худий чоловічок з темним, зівялим обличчям, у пальті, яке, здавалось, наче було зроблене з якоїсь рогожі, чи мішка, яким накривають скрині; бо коли він обернувся, щоб закрити од вітру двері, на його плечах показалися великі чорні літери І. Т. та напис „школо!“

„Добривечір, Джонел!“ — сказав маленький чоловік. — „Добривечір, добродійко. Добривечір, Тіллі. Добривечір, чужинче! Що поробляє дитинка? Надіюсь, Боксер здоровий?“

„Все гаразд, Калебе,“ — відповіла Дот. — „Я певна, що, як тільки ви поглянете на дитину, сами переконаєтесь у тому.“

„А як гляну на вас, то зовсім буду певний того,“ — сказав Калєб.

Проте він не поглянув на неї, бо його дивні очі завжди дивились де-інде, коли він говорив.

„Або на Джона, Тіллі чи Боксера.“

„Багато тепер роботи, Калебе?“ — запитав візник.

„Нівроку, Джоне,“ — відповів він з розкиданим виглядом людини, котра шукає принаймні за каменем мудреців. — „Так, порядно. Тепер дуже купують ковчеги Ноя. Мені було б приємно удосконалити родину Ноя, але не знаю, як дати раду з ціною. Мене тішило б, коли б Сіми, Хами і жінки відрізнялись виразніше. Мухи також зроблені не в міру, розумієте, в порівнянні з слонами. Що я хотів спитати, Джоне, — маєте ви які пакунки для мене?“

Візник засунув свою руку до кишені пальта, яке що-йно був скинув, і витяг старанно завинений у мох і папір вазон із квіткою.

„Ось він де!“ — сказав він, з обережністю його розв'язуючи. — „Ні трошки не зіпсувався, цілий у квітах!“

Сумні очі Калеба проясніли, коли він брав вазон і дякував за нього.

„Дорого, Калебе,“ — сказав візник. — „Дуже дорого в цю пору.“

„Байдуже. Він буде мені завжди дешевим, що б він не коштував,“ — відповів маленький чоловічок. — „Ще що-небудь, Джоне?“

„Мале пуделочко,“ — відповів візник. — „Ось, маєте!“

„Для Калеба Плюмера,“ — сказав малий чоловічок, читаючи по складах. — „Обережно... Ах так, це очі для ляльок, робота моєї доньці. Як би це були очі для неї, Джоне!“

„Я також хотів би це!“ — скрикнув візник. — „Або принаймні, щоб це могло бути можливим!“

„Дякую за бажання,“ — сказав чоловічок, — „ви говорите від серця. Подумати тільки, що вона ніколи не побачить ляльок — а вони дивляться цілий божий день на неї. Оце горе. Що я вам винен, Джоне?“

„Я вам покажу винен, як ще раз мене питатимете!“

„Так, це схоже на вас,“ — зауважив маленький чоловік. — „Я гадаю, тепер це вже все?“

„А я того не думаю,“ — сказав візник. — „Угадуйте знов.“

„Що-небудь для нашого шефа, ні?“ — сказав Каліб, подумавши хвилинку. — „Так, я ж власне тому і прийшов сюди; але мої думки крутяться ввесь час коло ковчегів Ноя і такого іншого. Я надіюсь, його ще тут не було?“

„Він!“ — відповів візник. — „Він має багато клопоту з панамі!“

„А все ж таки він мусить прийти“, — сказав Калєб, — „бо казав мені йти додому лівою стороною, і він бється об заклад, що наздожене мене. Краще я піду собі — чи не були б ви так ласкаві, добродійко, дозволити мені півхвилиночки подержати Боксера за хвіст?“

„Але, Калєбе! Що це вам впало на думку!“

„О, нічого, добродійко. Може це б йому не подобалось. Бо я як-раз одержав невеличке замовлення на псів, і хотів би, роблячи їх, наблизитись до натури так далеко, як це тільки дозволять мені шість пенсів. От і все. Нічого поганого, добродійко.“

Щасливим робом Боксер позбувся цього, бо зачав завзято гавкати. Але, з огляду на те, що він віщував нового гостя, Калєб одклав свої життєві спостереження до більш відповідної пори, взяв на плечі кругле пуделко і поспішно попрощався. Він міг би заощадити собі працю, бо все одно зустрів гостя як-раз на порозі.

„О! Ви ще тут? Почекайте хвилинку, я підвезу вас додому. Джоне Пірібінґлю, моє поважання. Ще більш вашій гарній жінці. Кращає що-дня! Гарніша знов, як би то тільки було можливо! І молодша раз у раз,“ — тихенько бурмотів він; — „чорт би забрав!“

„Я б здивувалася вашим компліментам, містере Текльтоне, як би не ваше становище,“ — сказала Дот.

„Ви вже знаєте про це?“

„Я нарешті примусила себе повірити,“ — сказала Дот.

„По тяжкій боротьбі, гадаю?“

„Дуже.“

Текльтон, продавець забавок, був людиною, для якої батьки і опікуни вибрали хибний шлях. Як би вони зробили з нього лихваря, поліцай або маклера, то його злостивість притупилася б була ще за молоду, завдяки ворожим людям вчинкам, і він зрештою міг би стати доброю людиною, хоча б уже через те, що це йому було свіжою новиною. Але він був на ціле життя засуджений на мирну діяльність продавця забавок, і це зробило з нього страшного злісника, що жив увесь вік з дітей, не перестаючи бути їх непримиреним ворогом. Він терпіти не міг забавок; не купив би ні за що на світі жадної; знаходив у своїй злостивості задоволення в тому, що давав погані, страшні обличчя своїм паперовим фармерам, що продавали на базарі свиней, старим паням, що цирували панчохи або різали ковбасу, та іншим подібним своїм виробам. Машкари виглядали, як страшні потвори; погані, волохаті, червонооокі маріонетки; страховища-змії, чортові скакуни, які не лежали спокійно, а цілий час скакали, залякуючи до смерті дітей. Це було його єдиною потіхою. Він був великим винаходцем у таких речах. Думка про упиря його захоплювала. Він навіть одного разу видав був гроші — а то була

єдина забавка, котру він ніжно любив — на малянки до чарівного ліхтаря, де було представлено духів п'їтьми, як величезних морських раків з людськими обличчями. Також видав він маленький капітал на малювання велитнів; хоч сам не маляр, він умів показати своїм майстрам простим шматком крейди, як надати обличчям вираз, який порушував на ціле різдво або літні ферії душевний мир молодих панів від шости до одинадцяти років.

Чим він був у відношенні до забавок, тим (як і більшість людей) також і в інших річах.

Ви можете собі легко уявити, що в довгим, зеленим аж до пят і підборіддя, пальті, ховався не надто приемний товариш.

І все ж таки продавець забавок Текльтон мав женитися. Не дивлячись на все це, мав женитися. І то на молодій жінці, гарній, молодій жінці. Він не дуже скидався на нареченого, коли стояв у кухні візника із скривленим зівялим обличчям, з довгим тілом, насуненим на ніс капелюхом, з руками у глибині своїх кишень — у маленькім кутику меншого ока причаїлась уся його злісна саркастична вдача. А все таки він хотів удавати нареченого.

„За три дні. Слідуючого четверга. Останнього дня першого місяця у році. Тоді буде мов весілля,“ — сказав Текльтон.

Чи я вже згадував, що він завжди мав одно широко відкрите око, а друге майже закрите,

і що закрите все було виразнішим? Здається, не згадував.

„Це буде день мого весілля!“ — сказав Текльтон, брязкаючи своїми грошима.

„Як, це ж наше весілля!“ — скрикнув візник.

„Ха-ха!“ — засміявся Текльтон. — „Знаменито! І ви така ж сама пара; така самісінька!“

Обурення Дот при цім запевненні годі було описати. Ще чого? То він може припускає собі можливість ще другої такої дитинки. Не при своїм розумі був чоловік!

„Чуєте-но! На одно слово,“ — прошепотів Текльтон, штовхаючи візника ліктем і одводячи його трохи набік.

„Ви ж прийдете на весілля? Ви ж знаєте, ми в тім самім становищі!“

„Ніби в яким то?“ — запитав візник.

„Маленька ріжниця в роках, розумієте,“ — сказав Текльтом, знов підштовхуючи. — „А поки що приходьте до нас разом провести вечір.“

„Чому,“ — спитав Джон, здивований цею настирливою гостинністю.

„Чому?“ — повторив той. — „Це новий спосіб відповідати на запрошення. Чому — ну для приємности, до гурту, розумієте, і все таке?“

„Я думав, ви ніколи не любили товариства,“ — сказав своїм звичаєм одверто Джон.

„Диви! З вами неможливо говорити инакше, як не по щирости,“ — сказав Текльтон. — „Тому, по правді кажучи, ви, і ваша жінка маєте

якусь таку привітність. Отже я хотів сказати, що коли ви вже раз робите таке вражіння, то ваше товариство матиме добрий вплив на майбутню пані Текльтон. І хоч я не гадаю, щоб ваша жінка в цім відношенні ставилась надто прихильно до мене, то все ж таки нема ради, вона завжди справляє таке солідне і приємне вражіння, що тим самим робить добрий вплив, навіть при байдужих справах. Отже ви прийдете?”

„Ми умовились святкувати день нашого весілля вдома (оскільки взагалі можна говорити про свято),“ — сказав Джон. — „Ми обіцяли то собі вже півроку тому. Бачите, нам здається, вдома —“

„А, що там вдома?“ — скрикнув Текльтон. — „Чотири стіни і стеля! (чому ви не бете цього цвіркуна. Я б убив його. Терпіти не можу їх шуму). В моїй хаті також чотири стіни і стеля. Приходьте до мене!“

„Як, ви забиваєте своїх цвіркунів? — сказав Джон.

„Душу їх ногами,“ — відповів той, міцно стукнувши об підлогу каблуком. — „Так прийдете? Це так само в моїм інтересі, як і у вашім, розумієте, щоб наші жінки переконували одна другу, що їм не може бути краще. Що б не сказала одна жінка, друга зараз же хвалиться ще більше. Е, пане, між ними панує таке завзяття, що коли ваша жінка скаже до

моєї: „Я найщасливіша жінка у світі, мій чоловік найкращий у світі, я просто молюся на нього Богу, то моя жінка скаже те саме, що ваша, або й більше, і навіть напів повірить у це“.

„А ви гадаєте, вона того не робить?“ — спитав візник.

„Не роблять! — скрикнув Текльтон з коротким, гострим сміхом.

„Не роблять, чого?“

Візник уже майже хотів додати — „не молитесь на вас“. Але він випадково глянув на його півзакрите око, в ту мить, як воно було як-раз випялено на нього повз піднесений ковнір пальта, і почув, як мало було гідного обожання у цього індивідуума, й сказав замість того: „що вона сама цьому не вірить“.

„Ха-ха! Злодій! Жартуєте!“ — сказав Текльтон.

Але візник, хоч і дуже повільно розуміючи сказане, дивився на нього так поважно, що Текльтон буз змушений висловитись більш виразно.

„Мені бажається,“ — сказав Текльтон і показав палець з лівої руки, немов говорячи „Оце я, Текльтон“... — мені бажається, мій пане, взяти молоду жінку, і то гарну жінку,“ — тут він поляскав малого пальця, що мав означати наречену, поляскав досить міцно, з почуттям влади. — „Я потрафлю здійснити своє бажання,

і я те зроблю. Це стало мовою пристрасстю. Але — дивіться!”

Він показував рукою туди, де сиділа в роздумі коло вогню Дот; вона сперлась підборіддям на руку і стежила очима за ясным полум'ям. Візник глянув на неї, тоді на нього, знов на неї і знову на нього.

„Вона шанує і слухається вас, розуміється“, — сказав Текльтон, — а як я не сентиментальна людина, то цього цілковито вистарчає з мене. А ви гадаєте, що є що-небудь по-за тим?”

„Я гадаю“, — зауважив візник, — „що я викинув би за вікно кожного, хто б стверджував протилежне.“

„Слушно“, — відповів той, згоджуючись з незвичною жвавистю. — „Напевно! Безсумнівно. Зрозуміло само собою. Я певний того. Добраніч. Гарних мрій!“

Візник був стурбований, почував себе якось ніяково і непевно. Він не вмів того заховати.

„Добраніч, дорогий друже!“ — сказав Текльтон співчутливо. — „Я йду; як я бачу, ми порозумілися. Ви не прийдете взавтра ввечері до нас? Гарзд! Позавтра ви йдете, як мені відомо, в гості. Я зустрінуся там з вами і приведу свою майбутню жінку. Це буде добре для неї. Згода? Дякую!... Що це!“

Це був голосний крик жінки візника: голосний, гострий, раптовний крик, що задзвенів у кімнаті, як скло. Вона скочила з свого стільця

і стояла, наче скаменіла від жаху і несподіванки. Чужинець наблизився до вогню, щоб погрітись і стояв недалечко від її стільця. Але зовсім спокійно.

„Дот!“ — скрикнув візник. — „Мері! Дорога! Що з тобою?“

В мить усі були коло неї. Калєб, що задрімав коло своєї скриньки, опритомнівши, в першій хвилі схопив за волосся панну Сльовбой, але негайно пустив її і почав перепрошувати.

„Мері!“ — скрикнув візник, беручи її на руки. — „Ти хвора? Що з тобою? Скажи, дорога!“

Замість відповіді, вона вдарила руками і дико зареготалась. Потім опустили її руки, вона сховала до хвартуха обличчя і гірко заплакала. Потім знову почала сміятись, і знову плакати, а тоді сказала, що їй холодно і просила її, як перед тим, посадити до вогню. Старий пан стояв, як і раніш, зовсім спокійно.

„Мені вже краще, Джоне“, — сказала вона. — „Мені вже зовсім добре... мені —“.

„Джоне!“ — Але Джон був з другого боку від неї. Чому вона, говорячи до нього, обернула обличчя до чужого старого пана! Чи вона була притомна? — „Пусте, милий Джоне... Так трохи... мені щось видалось... не знаю гаразд, що то було. Воно вже минуло, зовсім минуло, зовсім минуло.“

„Мене тішить, що воно минуло“, — пробурмотів Текльтон, водячи своїм виразним оком

по кімнаті. — „Я тільки дивуюсь, що то було, і де воно ділося. Гм! Калебе, ходіть-но сюди! Хто це той сивий?“

„Не знаю, пане“, — відповів Калеб пошепки. — Ніколи в моїм житті не бачив ще його, чудесна постать на дідка, яким луцять горіхи; зовсім нова модель.“

„Не досить поганий“, — сказав Текльтон.

„Або також для пуделка на сірники“, — зауважив Калеб, глибокодумно. — „Що за чудесна модель! Одкручувати голову і класти там сірники; а як перевернути, об підшви можна запалювати; а яка чудесна фігура для комину, отак, як він є!“

„Навіть на половину не досить поганий!“ — противився Текльтон. — „Нема в ньому нічого. Ходім! Беріть скриньку! Тепер усе гаразд, сподіваюся?“

„О, вже зовсім минуло, зовсім минуло!“ — сказала маленька жіночка, поспішно йому кланяючись. — „Добраніч!“

Ще раз окинувши гострим поглядом кімнату, він вийшов за двері; Калеб із скринькою в руках, вийшов за ним.

Візник так злякався за свою маленьку жінку, був такий зайнятий заспокоюванням і догоджуванням їй, що майже зовсім забув про чужинця, котрого ледви тепер зауважив, коли всі інші пішли.

„Бачиш, він не пішов з ними“, — зауважив

Джон. — „Я мушу йому натякнути, щоб він уже йшов.“

„Вибачте, друже“, — сказав старий пан, наблизившись до нього, — „тим більше, що мені здається, ваша дружина нездужає; але що за мною ще не прийшли, я, з огляду на мою хворобу“, — тут він показав на вуха, — „боюся, що тут сталася помилка. А погана ніч, од котрої я знайшов був захист у вашім гарнім повозі (дай боже ніколи не їздити у гіршім), тепер ще гірша, як раніш. Чи ви б не були ласкаві дозволити мені у вас переночувати?“

„Так, так“, — закричала Дот. — „Так, розуміється!“

„О!“ — сказав візник, здивований поспішністю цієї згоди. — „Гаразд, я не маю нічого проти; але я тільки не зовсім певний, що —“.

„Ша,“ — перебила вона. — „Любий, Джоне!“

„Та чого там, він глухий, як мур!“ — зауважив Джон.

Коли вона поспішалася, щоб постелити, то її схвильованість і дивна поведінка змусили візника задуматися.

„Дивуюся, що саме налякало Дот“, — бурмотів він, ходячи по кімнаті.

Він з обуренням гонив з свого серця натяки продавця забавок, і все ж таки вони наповняли його непевним неспокоєм. Бо Текльтон мав швидку, хитру голову, тоді, як він сам почував прикро, що він розумів не

швидко, і кожний напів кинутий натяк його постійно занепокоював.

Розуміється, він не мав заміру робити звязку межи тим, що казав Текльтон і незвичайною поведінкою своєї жінки; але обидві думки тиснулися одночасно йому в голову, і він не міг їх думати нарізно.

Ліжко було незабаром приготовано, і гість, відхиливши всяке відживлення, крім шклянки чаю, пішов спати. Тоді Дот — їй зовсім, зовсім добре — поставила у куті коло комину велике крісло для свого чоловіка; набила люльку й подала йому; а сама сіла на звиклім маленькім стільчику коло нього біля печи.

Вона завше любила сидіти на цім стільчику. Вона певно знала, яка гарна вона тоді на вигляд. Я можу сказати, що вона найкраще од усіх на світі вмiла набивати люльку.

Було тільки подивитись, як вона запихала до люльки свої грубі пальчики, а потім дула, щоб її прочистити, і, зробивши це, вдавала, немов вона думає, що там ще щось лишилося, і ще з десяток разів дула, дивилась одним оком, чарівно скрививши своє прегарне личко. До того вона чудесно готувала тютюн. Була чиста штука, як вона запалювала візникові люльку, коли він держав її вже в роті. По-під самісінький ніс, а все таки ніколи його не опекла.

Цвіркун і казанок, знов зачинаючи свою

пісню, визнали це! Вогонь, що спалахнув ясним полум'ям, також визнав це! Маленький косарь на годиннику у своїй невтомній роботі також визнав те! А візник, з ясним обличчям і розпогодженим чолом, визнавав це перший з поміж усіх.

І коли він поважно і роздумливо смоктав свою стару люльку, годинник стукав, вогонь палав, цвіркун співав свою пісню, — прийшов ґеній дому (це ж був цвіркун) і навівав навкруги чари родинного щастя.

Постаті Дот у різнім віці наповнили кімнату. Ось Дот веселою дитиною біжить по полі, рвучи квітки; засоромлена Дот разом з його міцною постаттю; Дот — його дружина, переступав поріг хати і здивовано приймає, як господиня, всі ключі; маленька мати — Дот, в супроводі сяючої панни Сльовбой, несе хрестити дитину; споважніла, але все ще молода і цвітуча, пильнує Дот інших — дочок при танцях; старенька Дот — в натовпі рожевих унуків; зовсім уже стара, ледви йде вона з палицею. З'явились і старі візники з сліпими, старими Боксерами; нові повози з молодими візниками (на них написано „брати Пірібінґль“); хворі, старі візники, і могили старих візників, що пішли на спочинок, вкриті цвинтарною травою. І коли цвіркун показав йому це все — він же бачив це все виразно, хоч очі його дивилися на вогонь — візникові стало легко і щасливо

на серці; він од щирого серця подякував своєму опікунові — цвіркунові і не думав більш за Текльтона.

Але що це за молода постать чоловіка, яку доля поставила так близько коло „ї“ стільця, і яка лишалась там, самотна і сумна? Чому вона стояла так близько од неї, опершись об комин, і постійно повторювала: „Одружена! І не зо мною!“

О, Дот! О, слаба Дот! У мріях твого чоловіка нема місця для нього; але чому впала ця тінь на його огнище!

Другий спів.

Калєб Плюмер жив, як оповідають у казках, сам самісенький із своєю сліпою дочкою. Вони жили в маленькій роздушеній шкаралущі деревляного будинку, котрий властиво був тільки чиряком на носі великої будівлі Їруфа і Текльтона. Ця будівля займала цілий фронт вулиці; дімок Калєба Плюмера можна було знищити парою ударів молотка, і вивезти одною грабаркою. З цього зародка розрісся буйний цвіт дому: Їруф і Текльтон; а під його зруйнованим дахом передостанній ще Їруф робив у зовсім малих розмірах забавки для цілого покоління хлопчиків та дівчат, які бавилися ними, потім поламали, забули, а далі постарілися і пішли спочивати на вічний спокій.

Я сказав, що Калєб і його бідна сліпа донька жили тут. Властиво я міг би сказати, що Калєб жив тут, а його бідна сліпа донька жила де-інде — в чарівнім домі, збудованім Калєбом, де не було біди і нужди, де не сміли заглянути турботи. Калєб не був чарівником, але одинокий магічний засіб, що ще

нам лишився, було чудо відданого, безмежного кохання і воно навчило його робити те.

Сліпа дівчина не довідалась ніколи, що стеля поблідла, стіни почорніли і де-не-де облупилися, що все потріскало, і щілини зростали з кожним днем; що сволок спорохнявів і пігнувся. Дівчинка не довідалась ніколи, що залізо ржавіло, дерево попрогнивало, тапети облізли, що навіть сам дімок усе меншав. Сліпа дівчинка не довідалась ніколи, що на полицях стояло саме погане старе начиння; що смуток і турботи панували в хатині; що вбоге волосся Калеба все більш і більш сивіло перед її невидючими очима. Сліпа дівчинка не знала також, що має холодного, педантичного, байдужого хазяїна — коротко кажучи, не знала, хто такий був Текльтон; вона вірила, що це ексцентричний дивак, який усе тільки вдає, а на ділі є янголом, охоронцем їх життя, що не бажав чути ні слова подяки.

І це все була робота Калеба; її батька! Але він також мав цвіркуна за своєю печю, і раз, коли сирітка дівчина була ще зовсім маленька, він з тяжким серцем слухав його співу, який раптом навів на нього думку, що навіть саме велике нещастя може обернутись майже на благословення і може зробити дівчинку щасливою. Бо цілий рід цвіркунів складається з могутних духів, хоч люди, що зустрічаються з ними, майже ніколи того не знають;

і немає на світі любіших і правдивіших голосів, яким можна було б більш довіритись, і котрі дали б таку сердечну пораду, як голоси духів зпоза печи, звернені до людського роду.

Калеб і його дочка працювали звичайно разом у одній кімнаті, яку вони мали для життя і роботи; це було дивовижне місце. Тут були доми, скінчені і нескінчені, для ляльок усіх станів. Хатки з передмістя для ляльок середнього стану; кухні й окремі кімнати для вбогих ляльок; багаті мійські палаци для вищих клас. Де-які з цих помешкань були вже умебльовані, згідно з обставинами і смаком ляльок з обмеженими засобами; інші могли незабаром бути як найдорожче уряджені: треба було тільки дати стільці, софи, дивани й усе інше, що належить до панського мешкання. Вища і нижча шляхта, для якої були призначені ці мешкання, лежала усюди по кошиках, дивлячись своїми шкляними очима у стелю; ляльки шляхотного походження були з воску, першенство, що належало їх панському родові. Слідуючий ступінь була шкіра, а далі йшло грубе полотно. Що ж до простого люду, то вони мали руки і ноги з дерева, як на коробки із сірників, так лежали вони, раз на завжди діставшись кожна до своєї сфери, позбавлена можливости колись з неї вийти. Крім ляльок було в кімнаті повно ще інших творів Калеба. Тут були ковчеги Ноя, тісно набиті птахами і звірями; змагання від-

важної поетичності додали до дверей ще й дзвінок. Воно нагадувало трохи про ранішні відвідини і про листоноша, але надавало цілій будівлі приємну закінченість. Тут були цілі купи сумних маленьких возиків, котрих колеса жалібно рипіли. Багато маленьких скрипочок, барабанів, безліч гармат, щитів, пік та рушниць. Тут були численні чорти; маса звірів різної породи. Було б тяжко вичислити десятки й десятки тих дивовижних фігур.

Посеред цих всіх річей сиділи Каліб і його дочка при роботі. Сліпа дівчинка була занята шиттям убрань для ляльок; Каліб розмальовував фронт гарного панського будинка, та вставляв до вікон шибки.

Турботи, яких сліди відбивалися на рисах обличчя Калеба, його розсіяна, мрійна вдача, що дуже підходила б якому небудь альхемікові, чи учневі темної маїї, були з першого погляду у дивному контрасті до його заняття, та дурничок, які стояли навкруги. Але дурнички, вигадані та зроблені задля шматка хліба, стають дуже поважною річю; поминаючи навіть цю думку, я зовсім не хотів сказати, що коли б Каліб Плюмер був лордом Чемберленом, або послом до парламенту, або адвокатом, чи навіть великим спекулянтом, то він би не займався не менш дивовижними забавками, але я мав би тоді дуже великий сумнів, чи вони б були остільки ж невинні.

„Отже вчора ввечері тато йшли по дощі у своїм гарнім, новім пальті,“ — сказала донька Калеба.

„В моім гарнім, новім пальті,“ — відповів Калєб, кинувши оком на мотузок, на яким сохла що-йно згадана одежина з мішка.

„Як мене тішить, тату, що ви його купили!“ —

„І ще в такого кравця,“ — сказав Калєб. — „Зовсім модерний кравець. Воно надто гарне для мене.“

Сліпа дівчина перервала роботу і щасливо засміялась.

„Надто гарне, тату! Що ж може бути надто гарне для вас?“

„Я майже стидаюся його носити,“ — сказав Калєб, слідкуючи за впливом своїх слів по її сияючій обличчі. — „Коли я чую за собою, як хлопці й люди кажуть: „Гей-гей! Що то за пан!“, то я не знаю, де мені дивитись. Вчора ввечері один жебрак ніяк не хотів лишити мене в спокою, а коли я йому сказав, що я зовсім звичайна людина, то він відповів: „Е, ні, пане добродію, най пан добродій мені того не говорять.“ Це мене зовсім присоромило. Справді, я почуваю, що я не маю права його носити.“

Щаслива сліпа дівчинка! Як тішилась вона у своїм захопленні.

„Я бачу вас, тату,“ — сказала вона, плескаючи руками, — „так добре, як-би я мала очі.“

Мені їх ніколи не потрібно, коли ви зо мною.
Синє пальто“ —

„Ясно-синє,“ — сказав Калєб.

„Так, так! Ясно-синє!“ — скрикнула дівчина, обернувшись сияючим личком; — „кольор мені зовсім нагадує небо! Ви сказали мені, що воно також синє! Отже ясно-синє пальто...“

„Дуже зручно пошите,“ — додав Калєб.

„Зовсім зручне пошите!“ — крикнула сліпа дівчинка, з сердечним сміхом; — „а ви в ньому, любий таточку, з вашими веселими очима, усміхненим обличчям, з вашим темним волоссям, йдете своїм молодим, легким кроком!“

„Ну, ну!“ — сказав Калєб. — „Я ще стану зарозумілий.“

„Мені здається, воно так уже є!“ — крикнула сліпа дівчинка, погрожуючи йому у своїм захопленні. — „Я вас знаю! От і зловила!“

Яка відмінна була її уява од Калєба, що сидів і дивився на неї! Вона згадала його легку ходу. І воно було дійсно так. Довгі, довгі роки він ні разу не переступив порогу цих дверей своїм справжнім, тяжким, повільним кроком, завжди ступаючи вмисне для неї штучно виробленим; ніколи, як би тяжко не було в нього на серці, не забував він про ці легкі кроки, що так звеселили і бадьорили її серденько.

Бог його знає, але мені здається, що причиною дивної вдачі Калєба було почасти те, що

він постійно инакше представляв усе, з любови до своєї сліпої доньки. Дійсно, як же ж було не стати маленькому чоловічкові диваком, коли він такі довгі роки працював, щоб знищити все, що нагадувало дійсність!

„Отак воно буде подібне,“ — сказав Калєб, одступаючи на пару кроків, щоб краще бачити свою працю, — „до правди, як гріш до п'яти-злотника. Як шкода, що цілий фронт будинку йде так на раз! От як би були сходи, або справжні двері, щоб заходити до кімнати! Але найгірше в моїй праці, що я мушу постійно дурити себе й других.“

„Ви говорите зовсім повільно, тату. Чи ви не втомилися?“

„Втомився!“ — повторив Калєб з великим оживленням, — „що ж би мене втомило, Берто? Я ніколи не томлюся. Як то воно мало б бути?“

Щоб надати більше вражіння своїм словам, він заспівав уривок якоїсь пісні. Це був застольний спів, щось про кипучу чарку. Він співав з великою натугою, яка робила його обличчя ще в тисячу раз більш стурбованим і худим, ніж коли.

„Що? Ви співаєте?“ — сказав Текльтон, просуваючи крізь двері свою голову. — „Щасти Боже! Я не можу співати.“

Ніхто й не підозривав би його у тому. Його обличчя зовсім на те не виглядало.

„Я не можу собі дозволити на спів,“ —

сказав Текльтон. — „Тішуся, що ви це можете. Надіюсь, що ви можете також і працювати при тім. Трудненько то сполучити, думається мені?“

„Коли-б ти могла тільки бачити, Берто, як він до мене киває!“ — шепотів Калєб. — „Такий жартівник, як би його хто не знав, то міг би подумати, що він це поважно говорить — правда?“

Сліпа дівчина усміхнулась і кивнула головою.

„Коли птахи вміють співати і не хочуть співати, то їх треба до того змушувати,“ — забурмотів Текльтон. — „Що ж робити з совою, яка не вміє, і не повинна співати, і все ж таки хоче те робити?“

„Як він тепер знов до мене киває!“ — прошепотів Калєб на вухо своїй дочці. — „Боже мій!“

„Завжди веселі і в гарнім настрої у нас!“ — закричала усміхнена Берта.

„А, і ти тут?“ — обізвався Текльтон. — „Бідна, дурненька!“

Він дійсно щиро вірив, що вона дурновата; і він будував свою думку на тому — не знаю, свідомо чи несвідомо, що вона його любила.

„Гаразд! Як ся маєш?“ — сказав Текльтон своїм похмурим звичаєм.

„О, добре; зовсім добре. Така щаслива, як тільки ви мені б побажали. Така щаслива, якою ви б хотіли зробити всю землю, коли б ваша сила.“

„Бідна дурновата!“ — бурмотів Текльтон. — „Ні проміня розуму!“

Сліпа дівчинка взяла його руку і поцілувала; вона задержала її хвилинку, й ніжно притулилась обличчям, раніш як її пустити. В тому було стільки невимовної ніжності і гарячої вдячності, що навіть сам Текльтон запитав трохи м'якше, ніж звичайно:

„Но, що там сталося?“

„Я її поставила близьенько коло подушки, йдучи вчора спати, й вона мені потім снилася. А коли наступив день, і засяло чудесне червоне сонце — червоне сонце, тату?“

„Червоне ранками і вечорами, Берто,“ — сказав бідний Калєб, сумно глянувши на свого хлібодавця.

„Коли воно зійшло, і ясне світло, об яке я майже боялася спіткнутися, залляло кімнату, я повернула рожевого куца до нього, і дякувала Богові, що він створив такі чудесні речі, дякувала вам, що ви мені його прислали!“

„Ну, зачалосья!“ — пробурмотів собі під ніс Текльтон. — „Незабаром уже дійде до сорочки для божевільних. Нічого сказати, поступ!“

Калєб, склавши руки, дивився непевно вперед себе, підчас того, як говорила його донька, наче б він справді був непевний у тому, — я думаю, воно й справді було так, — чи зробив Текльтон щось такого, що б заслуговувало на її подяку. Як-би він мав змогу робити те, що хоче і повинен би зараз під загрозою кари смерти прогнати коліном продавця забавок, або кинутися

Йому до ніг з подякою за його добродетельність, я гадаю, він міг з однаковим успіхом зробити як перше, так і друге. І все ж таки Каліб знав, що він своїми власними руками так обережно приніс малого рожевого кущика, і своїми власними устами вигидав невинну брехню, яка мала допомогти йому усунути підозріння, як багато, як дуже багато мусів він що-дня собі віднімати, щоб зробити її щасливою.

„Берто!“ — сказав Текльтон, і цим разом його голос брнів більш сердечно. — „Йди-но сюди!“

„О! Я можу прийти просто до вас. Мене не треба вести!“ — відповіла вона.

„Відкрити тобі таємницю, Берто?“

„Будь ласка,“ — відповіла вона з запалом. Як засвітилось її темне личко! Який промінь осяяв слухаючу голівку!

„Сьогодні, здається, день, коли маленька — як вона на імя — розбещена дитина, жінка Пірібінґля, має звичай приходити до вас і улаштовує свій фантастичний пікнік, правда?“ сказав Текльтон, з виглядом сильного незадоволення з цієї цілої історії.

„Так,“ — одмовила Берта. — „Це сьогодні.“

„Я так гадав,“ — сказав Текльтон. — І я хотів би приєднатись до гурту.“

„Чуєте, таточку!“ — скрикнула в захопленні сліпа дівчина.

„Так, так, чую,“ — бурмотів Каліб з не-

порушним поглядом; — „але я не вірю в те. Це мабуть тільки видалося мені.“

„Бачите, я — я хотів би, щоб Пірібінґлі зустрічалися ближче з Мей Фільдінґі,“ — сказав Текльтон. — „Я маю одружитися з Мей.“

„Одружитись!“ — крикнула сліпа дівчинка, одступаючи від нього.

„Вона таки зовсім дурна,“ — буркнув Текльтон, — „боюся, вона ніколи не зрозуміє мене. Ах, Берто! Одружитися! Церква, піп, дяк, староста, дзвони, пироги, квіти, стрічки, музики й й інші дурниці. Весілля, розумієш, весілля. Хіба ти не знаєш, що таке весілля?“

„Знаю,“ — обізвалась сліпа дівчинка тихенько. — „Я розумію!“

„Справді?“ — забуркотів Текльтон. — „Це більш, ніж я сподівався. Гаразд! Ну отже це причина, задля чого я хотів приєднатись до гурту, і привести Мей і її матір. Перед полуднем я пришлю яку небудь дурничку, холодну телятину, або щось подібного. Отже ви чекаєте на мене?“

„Так,“ — відповіла вона.

Вона обернулась, схиливши голівку; і так стояла, склавши руки, непорушно і мрійно.

„Мені не здається, що вона того хоче,“ — буркотів Текльтон, поглянувши на неї. — „Бо виглядає так, наче б ти вже геть усе забула. Калєбі!“

„Прошу!“

„Допильнуйте, щоб вона не забула того, що я їй казав.“

„Вона ніколи не забуває,“ — відповів Калєб. — „Це майже єдине, чого вона не вміє.“

„Кожна сорока своє гніздо хвалить,“ — зауважив продавець забавок, стиснувши плечима. — „Бідака!“ — І кинувши з безмежним призи́рством цю увагу, старий Текльтон зник.

Бєрта залишилась на тїм самїм мїсці у роздумї. Веселїсть зникла з її обличчя, і воно стало сумне. Тричі, або й бїльше похитала вона головою, неначе журячися якимись спогадами чи втратою; але її смутні думки не знайшли вислову в словах.

Калєб був де-який час занятий, він запрягав конї до візка, попросту набиваючи гвіздками упряж до живого тїла; він як раз був скїнчив цю роботу, коли донька наблизилася до його стїльця, і сіла поруч із ним.

„Тату, я зовсім сама у темряві. Мені потрібні очі, мої терпеливі, добрі очі.“

„Вони тут“, — сказав Калєб. — „Завжди готові. Вони бїльш твої, нїж мої, Бєрто, протягом усїх двадцяти чотирьох години. Що мають зробити для тебе твої очі, дорогенька?“

„Поглянь навкруги, тату.“

„Гаразд,“ — сказав Калєб. — „Сказано-зроблено, Бєрто.“

„Розкажи мені.“

„Все так, як звичайно,“ — сказав Калєб. —

„Просто, але дуже привітно. Веселі фарби на стінах; на полумисках і тарілках великі квіти; дерево всюди блищить, мешкання веселе і, завдяки чистоті, дуже гарненьке.“

Дійсно, там, куди сягала рука Берти, було весело та чисто. Але по-за тим у старій закинутій хатчині не було ні чистоти, ні веселости, які вигадував Калєб.

„Тату,“ — сказала сліпа дівчина, притулившись до нього і непомітно обнявши його за шию. — „Розкажіть мені що небудь за Мей. Вона дуже гарна?“

„Дійсно, дуже гарна,“ — сказав Калєб. І вона була справді така. Це був один з рідких випадків, коли Калєбові не треба було вигадувати.

„Вона має темне волосся,“ — сказала задумливо Берта, — „темніше од мого. Голос у неї солодкий і ніжний. Я знаю. Я любила слухати його. Її постать —“

„У цілій кімнаті нема жадної ляльки, яка б рівнялася з нею,“ — сказав Калєб. — „А її очі!“ —

Він спинився; бо Берта обняла його ще міцніше, а рука здригнулась з пересторогою. що він зрозумів аж надто добре.

Він трохи покашляв, трохи постукав молотком, і знову завів пісню про кипучу чару, свій постійний рятунок у всіх тяжких випадках.

„А наш друг, тату, наш добродій. Я ніколи не втомлюся, слухаючи про нього. Правда?“ — додала вона поспішно.

„Певно ні,“ — одповів Калєб. — „І слушно.“

„Розкажи мені ще раз про нього, тату дороженький. Шляхотне серце, що намагається заховати свої добрі вчинки під грубою шкаралущею, все ж постійно виглядає і просвічує.“

„І ушляхетнює його,“ — додав у тихім розпачу Калєб.

„І ушляхетнює його!“ — крикнула сліпа дівчина. — „Він старший од Мей, тату.“

„Та-а-к,“ — сказав Калєб, вагаючись. — „Він трохи старший ніж Мей, але то нічого не значить.“

„О ні, тату! Бути йому товаришкою у старости, ніжно доглядати підчас хвороби, бути вірним другом у журбі та терпіннях; не знати втоми, працюючи для нього; доглядати його, сидіти біля його ліжка і розважати його, молитись за нього, коли він засне — яке це щастя! Яка нагода довести йому всю вірність і відданість! Робитиме вона це все, тату, дорогий?“

„Безсумнівно,“ — свазав Калєб.

„Я люблю її, тату; люблю від цілого серця!“ — сказала сліпа дівчина.

І сказавши це, вона поклала бідне сліпе личко на плече Калєба і гірко, гірко заплакала. А його це майже налякало, що він змалював їй таке щастя.

В той самий час у Джона Пірібінґль був страшний рух, бо маленька пані Пірібінґль, розуміється, не могла і думати піти куди-небудь

без дитини; а щоб спакувати в дорогу дитину, треба було часу. Поки дитина, з вашого дозволу, по короткім сніданку, спала, пані Пірібінґль використала час, щоб одягтися так гарно, як ви тільки можете собі уявити; підчас цієї самої короткої перерви панна Сльовбой вбиралася в якийсь дивовижний спенсер. Тепер, спільними зусиллями пані Пірібінґль і панни Сльовбой було вдягнуто дитинку у жовтеньке пальто і каптурка; таким чином, протягом певного часу, всі троє наблизилися до дверей, де вже давно старий кінь нетерпеливо бив копитом об землю, а Боксера було ледви видно в далечіні, звідки він поглядав на товариша, немов спокушаючи його рушити, не чекаючи наказу.

Коли ви думаєте, що пані Пірібінґль, сідаючи до воза, потребувала стільця, або щось подібного, то ви дуже мало знаєте Джона. Раніш, ніж ви б встигли побачити, як він підіймає її з землі, вона вже сиділа свіженька і рожева на місці, й казала: „Але Джоне! Як-же можна! Подумай же про Тіллі!“

„Джоне?“ — сказала Дот, — „а ти взяв кошик з телятиною, шинкою й іншими річами та пляшки з пивом? Як що ти не взяв, то зараз же мусиш вернутися й забрати їх.“

„З тебе гарна люба квіточка,“ — обізвався візник, — ти мені кажеш тепер вертатися, спізнівшись вже на цілої чверть години.“

„Мені дуже прикро, Джоне,“ — сказала Дот

дуже збентежена, — „але я справді не можу й думати йти до Берти — я б не зробила того ні за що — без телятини, шинки та пляшок пива. Вйю!“

Це відносилось до коня, який не звернув на те жадної уваги.

„О, скажи йому вйю, Джоне!“ — попрохала пані Пірібінґль. — „Будь ласка!“

„Матимемо ми ще досить часу до того,“ — відповів Джон, — „коли б я не забув ще чого. Ось кошик, є, є“...

„Яка з тебе безсердечна мара мусить бути, Джоне, що ти не сказав мені того одразу і завдав мені стільки страху! Я тобі кажу, я не поїхала б до Берти без шинки і пива, за жадні гроші. Ми ж одвідуємо її що пів-місяця, відколи ми одружені. Як би нам щось там не повелося, я могла б була майже думати, що ми більше не зможемо бути цілковито щасливі.“

„То була гарна думка“, — сказав візник; — „пошана тобі, мала жіночко.“

„Джоне, любий,“ — відповіла Дот, обертаючись і дуже зачервоніла. — „Не згадуй за пошану до мене. О, Господи!“

„Майже...“ — зауважив візник. — „Той старий пан,“ —

Знов помітно змішалась Дот.

„Він старий дивак,“ — сказав візник. — „Я не в силі розібрати, що воно таке. Але я не вірю, щоб було щось недоброго.“

„Але ні. Я — я певна, що ні.“

„Так,“ — сказав візник, дивлячись на її обличчя, на яким відбився великий запал. — „Мені приємно чути таку певність у тебе, бо це зміцнює мою думку. А все ж таки цікаво, чого це йому впало на думку прохатися переночувати в нас, правда? Якось воно дивно буває на світі.“

„Так, дуже дивно,“ — приєдналась вона тихим, ледви чутним голосом.

„Попри те все він добрий старий панок,“ — сказав Джон, — „і платить як пан, і я думаю, що на його слово можна покластись. Цього ранку мав я з ним довгу розмову: він каже, що чує мене краще, бо звук більше до мого голосу. Оповідав дуже багато про себе, а я розказував йому про себе, і що він мене тільки не питався!... Я оповів йому, що їзжу — одного дня праворуч від нашого дому і назад, а другого — наліво, і знову назад... Дот, про що ти думаєш?“

„Про що я думаю, Джоне? Я — я слухаю тебе.“

„Ага, гаразд!“ — сказав щирий Джон. — „Бо я вже злякався, дивлячись на твоє обличчя, що я оповідав тақ довго, що ти вже зачала думати про щось інше. Дійсно, я мало не подумав того.“

Дот не відповіла, і вони їхали де-який час мовчки. Але у повозі Джона Пірібінґля було не легко довго мовчати, бо кожний прохожий мав

щось сказати. Навіть коли то було саме: „Як ся маєте!“, а розуміється, часто траплялося відповісти сердечно на привіт не тільки уклоном голови, або усмішкою, але часом таки порядно попрацювати легенями, наче при довжелезній промові у парламентах. Часом подорожні йшли, або їхали де-який час біля воза, щоб тільки трохи розмовитись; і тоді з обох сторін було багато де-чого оповісти.

Боксер мав усюди справи; бігав по всіх заулках, заглядав у всі криниці, забігав у кожну хату, нападав на всі школи, лякав усіх голубів, змушував усіх котів настобурчувати хвости, і як свій чоловік забігав у шинки. Де б він не з'явився, зараз було чути: „А, Боксер!“ І зараз же хто-небудь, у товаристві ще двох-трьох людей виходили назустріч, щоб сказати надобрідень Джону Пірібінґль і його гарненькій жінці.

Пакунків і пакуночків для воза було дуже багато; тому доводилось часто ставати, щоб їх брати, або віддавати, і це не було неприємне для подорожі. Де-хто так чекав на свій пакунок, а де-хто так дивувався, інші знов робили стільки вказівок що до своїх, а Джон виявляв таке зацікавлення пакунками, що це було, наче б забава.

Часом траплялися речі, які вимагали вказівок і розмов, і візник відбував наради з їх власниками; Боксер звичайно був присутний при цих нарадах, дуже коротко уважаючи на

них, а значно частіше бігав навкруги всіх і скажено гавкав. Всі ці маленькі пригоди бавили Дот, що була їх свідком, сидючи в глибині повозу — чудесна то була картинка — не мало хлопців навкруги штовхало один другого, переглядались і заздрісно шепотіли. І це справляло безмірну приємність Джонові; бо він знав, що всі захоплювалися його молодою жінкою, а вона нічого собі з того не робила, хоч може її це й тишило.

Подорож у січні, певно, була трохи туманна; було вохко й холодно. Але хто б уважав на таку дурницю? Певно, не Дот. І не Тіллі Сльовбой, для котрої їзда кіньми, при яких би обставинах то не відбувалось, була верхом людського щастя, короною земських надій. Вже ж і не дитина, що спала міцно цілісіньку дорогу. Правда, зямряки не було далеко видко, але все таки щось можна було бачити! Просто дивно, як багато можна бачити крізь найгустіший туман, коли тільки завдати собі труду поглянути навкруги. Коли ви бачили самі світляні круги на полях, чи на замерзлих калюжах по-під кущами та в тіни, то це вже було приємною розвагою — нема вже мови за дивовижні постаті дерев, які раптом виринали з туману, і знову розпливалися в ньому. Живі паркани були голі, і на них де-не-де вітер шелестів зівялим листям; але це не виглядало сумно. Було приємно дивитися, бо від того здавалася теплішою піч удома, а

сподіване літо ще більш зеленим. Річка виглядала зимно — але вона рушалася і це вже було щось варто. Канал був повільніший і дрімав, нема що казати. Байдуже. Він так швидче замерзне, як настане холод, і тоді можна ковзатись і санкуватись; а старі, тяжкі баржи, замерзлі десь коло пристані, куритимуть тоді цілими днями зі своїх чорних коминів.

На однім місці горіла велика купа бурянів; і вони дивилися на вогонь, що білів удень крізь дим, і тільки часом зрідка спалахував червоним полум'ям, аж поки панна Сльовбой мало не почала душитись од того, що „дим йде їй до носа“, і не збудила дитини, яка потім ні за що не хотіла засипати. Боксер, що біг на п'ять хвилин вперед, уже минув перші будинки міста, і дійшов до ріжка вулиці, де мешкав Каліб зі своєю донькою; і ще задовго перед тим, як вони підіхали до будинку, він і сліпа дівчина чекали вже їх на сходах. До речі, Боксер робив певну делікатну ріжницю у своїх відносинах до Бerti, і це мене зовсім переконувало, що він знав, що вона сліпа. Він ніколи не намагався звернути її увагу на себе тим, що дивився на неї, як він це часто робив з іншими людьми — тільки завжди обережно штовхав її. Звідки він мав той досвід — од сліпих людей, чи сліпих собак, не знаю. Він ніколи не був у сліпого господаря, і ні пан батько-боксер, ані пані боксера, ані ніхто з його шановної рідні

з жадної сторони не були сліпі. Може він додумався до того сам; але Бертю тримав він за сукню так довго, аж поки пані Пірібінґль, дитинка, панна Сльовбой та кошик не ввійшли безпечно до дверей.

Мей Фільдінґ була вже там; також і її мати, маленьке сварливе сотворіння, старенька пані з похмурим обличчям, котра тому, що заховала ще свій стан, уважалась за жінку найвищого тону, що жила колись у кращих обставинах, або була під вражінням, що вона могла б жити у кращих обставинах, як-би сталося певне „щось“, котре однак ніколи не ставалось, і здається, ніколи не мало особливих виглядів статися; вона мала надзвичайно панські, старовинні маніри. Текльтон був також тут, і вдавав приємну людину, з обличчям людини, що почував себе зовсім як удома і в своїм оточенні — так як-би то робила молода шука на вершку піраміди.

„Мей! Люба моя подруго!“ — скрикнула Дот, кинувшись до неї. — „Яке щастя, що я тебе бачу!“

Її давня подруга була так само щаслива і захоплена, як і вона; дійсно, можете мені повірити, було приємно поглянути, як вони обнялися. Нема мови, Текльтон мав смак. Мей була прегарна.

Ви знаєте, що коли звикнеться до гарного обличчя, а воно випадково опиниться поруч

з другим гарним обличчям, то часом у першу мить видається буденне і звичайне, і навряд чи варте тої високої думки, яку ви постійно мали про нього. Але тут, між Дот і Мей того не було; кожне обличчя тільки більше відтінювало друге, так натурально і приємно, що коли Джон Пірібінґль увійшов до кімнати, мало не сказав, що вони повинні б були вродитись сестрами — і це могло б бути єдине, що можливо було ще побажати. Текльтон приніс свою телятину, і, дивно сказати, навіть торт — але ми дозволяємо собі часом на маленьке марнотравство, особливо коли справа торкається наших наречених; ми ж не що-дня женимося! — а до цих ласощів приєдналися ще паштети, шинка та інші „речі“, як їх називала пані Пірібінґль — то б то горіхи, помаранчі, кекс і інші подібні дрібнички. Коли все було подано на стіл, разом із дарунком Калеба — великою деревляною мискою паруючої картоплі (урочистою умовою було заборонено, щоб він давав щонебудь інше), Текльтон повів свою тещу до почесного місця. Щоб на великім святі виглядати ще більш достойною цього місця, величнн старушка прибралася в чепчика, розрахованого на те, щоб наганяти почуття побожності навіть на самих байдужих. Вона мала також рукавички. Краще вмерти, як виглядати не попанськи!

Калєб сидів коло своєї доньки; Дот і її

стара шкільна товаришка сиділи поруч; добрий візник узяв собі місце на кінці стола. Панна Сльовбой була вже з самого початку ізольована од кожної меблі за виїмком стільця, на котрім вона сиділа, щоб не чіпляла за все головою дитини. Тіллі дивилась на ляльок і забавки, а вони дивилися не неї і товариство. Достойні скакуни — чортенята виявляли особливе зацікавлення маленьким святом; хвилинками вони спинялися, наче підслухуючи розмову, а потім знову зачинали дико скакати, не лишаючи собі навіть коли дихнути, наче б ці постійні вибрики справляли їм безмежну приємність.

Розуміється, коли вони мали настрій злісно тішитися зі спостережень над поганим гумором Текльтона, то мали підставу бути задоволеними. Текльтон ніяк не міг достосуватися; і чим веселішою ставала його наречена в товаристві Дот, тим менше це його тішило, хоч він як-раз для цієї цілі привів її був сюди. Бо він був чисто як пес, цей Текльтон; коли вони сміялися, а він не знав, чому, то одразу ж вбивав собі до голови, що вони сміялися з нього.

„Ах, Мей!“ — сказала Дот. — „Дорогенька, як усе змінилося! Коли говориш про ці щасливі шкільні дні, то знов стаєш молода.“

„Що ж, хіба ви вже такі старі тепер, га?“ — сказав Текльтон.

„Погляньте, якого поважного, шановного

чоловіка я маю," — одповіла Дот. — „Він додає що найменше двадцять років до мого віку. Правда, Джоне?“

„Сорок," — відповів Джон.

„А скільки літ додасте ви до Мей я й сама не знаю", — сказала Дот сміючись. — „Але на слідуючий день її уродин її буде що найменше сто літ.“

„Ха-ха!" — засміявся Текльтон. Сміх дзвенів як порожний барабан. При тому він кинув на Дот погляд, наче б хотів любесенько скрутити її шию.

„Господоньку!" — сказала Дот. — „Тільки згадати, як ми в школі вибирали собі чоловіків. Я вже не знаю, який гарний, веселий та привітний мав бути мій! А що вже до Мей! — Ах, люба моя, я не знаю, сміятися, чи плакати тепер, коли тільки згадаю, які ми дурні були.“

Здавалося, Мей знала, що робити; вона змінилася в обличчі, і сльози стояли в неї на очах.

„Навіть часом про справжніх, живих хлопців думали ми," — сказала Дот. — „Як мало підозрівали ми, до чого прийде. Розуміється, я ніколи не думала про Джона. А коли б я тобі була сказала, що ти підеш за пана Текльтона, що ти сказала б мені, Мей?“

Текльтон сміявся — просто ревів, так голосно сміявся. Джон Пірібін'ль сміявся також, своїм звичайним, добрим задоволенням сміхом;

але його сміх був ніщо в порівнянні до Текльтонового.

„І все ж таки вам не було ради,“ — сказав він. — „Ось маєте нас. А де тепер ваші веселі молоді наречені?“

„Де-які з них повмірали, — сказала Дот, — де-які забуті. Як-би котрий з них з'явився тепер серед нас, то навіть не повірив би, що ми ті самі; не повірив би, що те, що він бачить і чує, — дійсність, що ми могли їх так забути. Ні, він не повірив би жадному слову!“

„Дот!“ — окликнув її візник. — „Мала жіночко!“

Вона говорила з такою поважністю і вогнем, що він без сумніву повинен був здержати її. Її чоловік вмішався до розмови дуже обережно, тільки тому, як він думав, щоб урятувати старого Текльтона; він осягнув свою ціль, бо вона замовчала і більш нічого не сказала. Але навіть у її мовчанці крилася якась надзвичайна схвильованість, яку ображений Текльтон, дивлячися на неї своїм напів закритим оком, дуже добре зауважив, щоб потім при нагоді згадати про це.

Мей не казала ні слова, ні доброго, ні лихого, й сиділа зовсім тихо, спустивши очі додолу, і не подаючи ознаки зацікавлення усим, що навкруги відбувалося. Але тепер виступила добра пані, її мати, поважно зауваживши, що дівчата все лишаться дівчатами, що було, те

минуло, а доки молодь молода і легковажна, то вона правдоподібно все поводитиметься, як легковажна молодь. Потім, додавши ще з пару подібних, не менш глибоких і мудрих уваг, вона зробила побожне обличчя і подякувала небу, що вона має в особі Мей слухняну совісну дитину, чого вона не вважає за свою заслугу, хоч і має повну підставу думати, що завдячує те виключно собі. Що ж торкається пана Текльтона, то вона сказала, що з точки погляду моралі, він є безперечно індивідуум, що ж до всього іншого, то, як зять, він є найбільш бажаний, і в тому не буде сумніватися жадна розумна людина. (Це вона сказала з особливим притиском.) Що ж до родини, до якої його по кількох сватаннях прийнято, то пану Текльтону не є невідомим, що вона, хоч і підупала трохи з огляду на гроші, то все ж має де-які претензії на приналежність до шляхетського стану; і як-би певні обставини, не спиняючись на подробицях, вона згадає тільки торгівлю індиго, склалися зовсім инакше, то родина можливо була б посідала певне майно. Потім вона зауважила, що не хоче згадувати минулого, не хоче також згадувати, що де-який час її дочка відкидала сватання п. Текльтона, вона не хоче говорити ще про багато річей, які однак вона вже в більшій часті сказала. Нарешті як загальний наслідок своїх спостережень і досвіду додала вона, що ті пари, в яких найменше

буває того, що називають по глупости й романтичності коханням, є звичайно найщасливіші і що тому вона пророкує майбутній парі, що це весілля принесе їй як найбільше щастя, не скоропроходячого, а солідного, постійно-йдучого товару, — подружнього зближення. Вона закінчила тим; що поінформувала товариство, що завтра є день, за-для котрого виключно вона жила ціле життя; і коли він промине, вона не багатиме собі нічого кращого як того, щоб її спакували і поховали на яким небудь пристойнім містечку на цвинтарі. На всі ці уваги нічого відповідати — і тому напрямок розмови змінився і звернув загальну увагу на шинку, паштет, холодець, картоплю і торт. Щоб не забули за пляшки з пивом, Джом Пірібінгль підністост за майбутній день, за весілля, і вимагав, щоб усі перед його відїздом випили шклянки до дна.

Бо ви мусите знати, він тільки заїздив сюди і годував старого коня. Він іще мав їхати чотирі чи п'ять миль далі; і коли він вертав аж увечері, то забірав Дот і ще раз залишався погостювати. Це був звичайний порядок дня тих свят, котрий з часу їх заснування строго додержувався.

Крім нареченого і нареченої ще двоє людей поставилися байдуже до тоста. Одною була Дот, надто схвильована й занепокоєна, щоб брати участь у дрібних подіях хвилини; дру-

гою була Берта, яка поспішно встала раніш од других і залишила стіл.

„Бувайте здорові!“ — сказав кремезний Джон Пірібінґль, вдягаючи свій грубий кобеняк. — „Я вернуся знов у звиклу годину. Бувайте здоровенькі всі!“

„Поважання, Джоне,“ — відповів Калєб.

Він сказав це механічно, і покивав рукою також байдуже, як непритомний; з переляканим, запитуючим обличчям, яке звичайно ніколи не міняло свого виразу, стежив він за Бертою.

„Прощай пташку,“ — сказав веселий візник, нахилиючись, щоб поцілувати дитину, яку панна Тіллі, тепер занята виключно своїм ножом і вилками, була поклала до маленького будинку, з якого Берта повиймала всі речі; — „прощай, малий! Прийде час, сподіваюся, коли ти їздитимеш по холоді, а твій старий тато лишатиметься на печі і куритиме люльку, та лікуватиме свій ревматизм, га? Де ж Дот?“

„Я тут, Джоне!“ — скочила вона.

„А йди но, йди!“ — сказав візник, плескаючи в долоні. — „А де люлька?“

„Зовсім забула про люльку, Джоне.“

Забути люльку! Чи ви чули таке диво! Вона! Забула люльку!

„Я — Я... зараз набю. Ось зараз.“

Але то не пішло так швидко. Люлька лежала на своїм звичайнім місці — в кишені у візника, разом з капшуком її роботи, з ко-

трого вона мала звичай її набивати; але рука Дот так тремтіла, що вона ніяк не попадала (а ручка була маленька, і я певний, могла легко попасти) і все йшло дуже погано — набивання, запалювання, все те, що, як я вже згадував, колись як раз її прославило, від самого початку до кінця. Протягом всього того часу Текльтон злісно дивився на неї своїм напівзакритим оком.

„Ну, яка ти незручна, Дот, цього пополудня!“ — сказав Джон. — „Я справді думаю, що зробив би це сам краще!“

З цими незлими словами він вийшов і скоро стало чутно, як покотився віз по довгій вулиці у супроводі Боксера й старого коня.

Тим часом Калєб усе ще стежив за своєю сліпою донькою з тим самим мрійним виразом обличчя.

„Берто!“ — сказав він ніжно. — „Що сталося? Як ти змінилася, любенька, протягом кількох годин — від сьогоднішнього ранку. Цілий день ти така смутна і мовчазна? Скажи мені, що в тобою!“

„Тату, тату!“ — скрикнула сліпа дівчина, і заллялась слізми. — „О моя гірка доленько!“

Раніш, ніж одповісти, Калєб провів рукою по очах.

„Але ж подумай, яка весела і щаслива ти була, Берто! Як добре до тебе ставляться, як тебе любить стільки людей.“

„Як-раз це розриває мені серце, любий

таточку! Завжди такі уважні, завжди такі добрі до мене!”

Калєб був надто здивований, щоб зрозуміти її.

„Бути — ... бути сліпою, Берто, моя бідненька любя,“ — забелькотав він, — „це велике нещастя; але...“

„Я ніколи не відчувала того!“ — скрикнула сліпа дівчина. — „Я ніколи не відчувала того, у цілій його повноті. Ніколи! Я часом бажала собі побачити тебе, або його — один раз, таточку, тільки на одну хвилинку, — щоб я знала, що це, що я тут як скарб ховаю!“ — вона поклала руку на серце, — „щоб знати, що я не помиляюся! Часом (але я була тоді дитиною) я плакала, молячись уночі, коли думала, що ваші образи, які несуться з мого серця до Бога, може не зовсім подібні до вас. Але я давно вже не відчувала того. Воно минулося, і я була знову спокійна і задоволена.“

„Тепер воно знову минеться,“ — сказав Калєб.

„Але тату! Любий, добрий таточку, май терпіння зі мною, як що я буваю недобра!“ — сказала сліпа дівчина.

„Це не той жаль, що гнітить мене!“

Батько не міг здержати її сліз; так зворушена і схвильована вона була. Але він усе таки не розумів її ще.

„Поклич її до мене,“ — сказала Берта. —

„Я не можу більш таїти цього в собі. Поклич мені її, тату!“

Вона бачила, що він вагався, і сказала:

„Мей. Поклич Мей!“

Мей почула своє ім'я, і тихенько підійшовши до неї, торкнула її за плече. Сліпа дівчина зараз же обернулася і схопила її за руки.

„Поглянь мені в обличчя, серденько солодке!“ сказала Берта. — „Читай на ньому своїми гарними очима і скажи мені, чи правда на ньому написана.“

„Так, правда, люба Берто!“

Сліпа дівчина піднесла своє невидоче обличчя, по яким текли сльози, і промовила так:

„Нема бажання, нема думки у моїм серці, які були б не на твоє щастя, гарна Мей! Немає глибшого вдячного спогаду в моїй душі од тих численних знаків уважливості, які ти, котра можеш гордитися своїми ясними очима і блеском своєї краси, дарувала бідній сліпій Берті навіть тоді, коли ми обидві були ще дітьми, оскільки сліпа Берта взагалі могла мати дитячий вік. Хай Бог благословить тебе! Хай ясне і щасливе буде твоє життя! І все ж таки, люба Мей,“ — ще ближче притулилася вона до неї, — „і все ж таки, моя пташко, сьогоднішня новина, що ти маєш стати його жінкою, майже розбила мені серце! Тату, Мей, Мері! Вибачте мені, що воно так є, в ім'я всього того, що він зробив, щоб улекшити долю мого тем-

ного життя: вибачте в ім'я довіря, яке він має до мене, коли я покличу небо на свідка, що я не могла б бажати йому жінки, більш гідної його доброти!“

Говорячи це, вона випустила руки Мей Фільдінг і обняла її, ніби ніжно прохаючи, за убрання. Опускаючись усе нижче й нижче підчас своєї дивної сповіді, вона впала нарешті до ніг подруги, і сховала своє бліде обличчя у складках її убрання.

„Великий Боже!“ — скрикнув її батько, котрому раптом блиснув промінь правди, — невже я на то дурив її змалку, щоб накінець, розбити її серце!“

Було добре для всіх, що Дот, ця реготуха, працьовита, рухлива маленька Дот, була тут; — не дивлячись на всі її хиби і на те, що ви довідаєтесь лихого про неї — все таки було добре для всіх, що вона опинилася тут, бо инакше тяжко було б сказати, чим би все те скінчилося.

„Ходім, ходім, любя Берто! Ходи зо мною! Дай їй руку, Мей. Так! Бачите, як вона вже заспокоїлася, яка вона в нас слухняна,“ — сказала весела маленька жіночка, цілюючи її в чоло. — „Ходім, Берто, і ви, тату, ходіть до нас, правда? Ну, розуміється!“

Так, так, вона було шляхетне маленьке сотворіння при таких нагодах, і треба було мати вже дуже тверду вдачу, щоб устояти

перед її впливом. Коли вона залишила бідного Калеба з Бертою, щоб потішати один другого, вона знала, що це можна було зробити тільки на самоті — вона скочила поспішно назад, свіжа, як квітка, щоб пильнувати величню пані в чепчику і рукавичках та остерігти дороге старе сотворіння од неприємного відкриття.

„Отже принеси мені чудесну дитинку, Тіллі,“ — сказала вона, підсуваючи стілець до вогню, — „і поки я триматиму її на колінах, пані Фільдінґ оповість мені, як поводитися з дітьми і скаже мені, що робити в десятках випадків, коли я не в силі дати собі ради. Правда, пані Фільдінґ?“

Ніхто не попався радніше на вудку, як стара пані. Те, що Текльтон пішов, а двоє чи троє людей розмовляли між собою на певнім віддаленні, залишивши її на власну розвагу, вистарчало цілковито, щоб нагадати їй шляхетне походження і на двадцять чотирі години нагнати думки про таємничу невдачу в торгівлі індію. Але така глибока повага до її досвіду з боку молодої матері була остільки сильна, що вона не змогла противитися, і, по коротеньких одмовах, зачала з найласкавішою у світі усмішкою освітлювати справу; і, сидячи випростовано коло хитрої Дот, вона за пів години надавала їй більше домових порад, ніж було б потрібно (коли б тільки їх слухати), щоб звести зі світу маленького Пірібінґль, хоч-би він уродився самим Самсоном.

Щоб змінити тему, Дот узяла якесь маленьке шитво, — вона постійно мала це в кишені, — потім побавила трохи дитину, потім знову прийнялась трохи за шитво, а нарешті, коли стара пані задрімала, зачала щось шепотіти з Мей. І так швиденько минуло пополудне. Потім, коли смерклося, вона розвела вогонь — згідно з урочистою умовою на ці свята вона у цей день провадила господарство Берти — запалила піч, накрила на стіл, закрила занавіски і запалила світло. Потім заграла дві чи три пісеньки на простій арфі, яку Калєб змайстрував для Берти; вона грала дуже гарно.

Як уже настав час пити чай, то Текльтон прийшов знову, щоб прийняти в тім участь і провести вечір. Калєб і Берта вернулися вже за якийсь час перед тим, і Калєб знову засів за перервану працю. Але бідоласі ніяк не йшло, так боявся він за свою доньку. Було зворушливо дивитися, як він сидів при своїм робочім столі, сумно поглядав на її обличчя, немов постійно повтаряв:

„Невже я її тільки на те дурив з дитинства, щоб наприкінці розбити її серце!“

Коли зовсім стемніло і всі напилися чаю, а Дот не лишалося нічого більш робити, як тільки помити чашки, одним словом — мушу це просто сказати, бо чого розводитись? — коли наближався час, у який кожний гуркіт возу віщував швидкий приїзд візника, Дот знову

вся змінилася, вона мінялася на лиці і була дуже неспокійна. Не така була, як бувають добрі жінки, коли чекають на своїх чоловіків. Ні, ні, ні. То був зовсім инший рід збентеження.

Гуркіт повозу. Кінський тупіт. Гавкає вже. Повільно зближаються всі ці згуки. Боксер дряпає лапою в двері!

„Чий це крок!“ — крикнула Берта, встаючи.

„Чий крок?“ — обізвався візник, стоячи на порозі з своїм загорілим обличчям, почерво-нілим, як ягода від гострого нічного повітря. — „Ну, мій же!“

„Другі кроки,“ — сказала Берта, — „кроки чоловіка за вами!“

„Її не обдуриш,“ — зауважив, сміючись, візник. — „Заходьте, пане. Не бійтеся, будете гостем!“

Він сказав це голосно; підчас того глухий старий пан увійшов до кімнати.

„Він уже не зовсім чужий вам, бо ви його вже раз бачили, Калебе,“ — сказав візник. — „Згодні ви дати йому притулок, поки ми підемо?“

„О, певно, Джоне, і матиму це за честь.“

„Взагалі він найкращий гість, якого тільки можна бажати, коли хочеш оповідати таємниці“, — сказав Джон. — „Я маю порядні добрі легені; але він чогось вартий, кажу вам. Сідайте, пане. Тут усе приятелі, які раді вас бачити.“

Висловивши це запевнення голосом, який цілковито підтверджував те, що він сказав

з приводу своїх легенів, він додав своїм натуральним тоном:

„Стілець коло печі, та тихенько сидіти і оглядати навкруги, це все, чого йому треба. Його легко задовольнити.“

Берта прислухалась з величезною уважливістю. Вона покликала до себе Калеба, щоб він сів коло неї, і попросила його тихенько описати їй гостя. Коли він це зробив (цим разом вірно; з найбільшою докладністю), вона порушилась, вперше від того часу, як той увійшов, зітхнула, і, здавалось, далі не цікавилася ним.

Візник мав добрий настрій, був добрий хлоп, і закоханий у свою маленьку жіночку більш, ніж коли.

„Але яка ж незручна Дот була по обіді!“ — сказав він, обнявши її своєю міцною рукою, коли вона стояла трохи оподалік інших, — „та все таки я її дуже люблю. Поглянь-но туди, Дот!“

Він показав на старого пана. Вона похнюпила очі. Мені здається, навіть затремтіла.

„Він — ха-ха-ха! Він цілком захоплений тобою!“ — сказав візник. — „Не говорить ні про що інше всю дорогу. Що ж, він добрий старий хлоп. Він мені подобається за це!“

„Мені хотілося б, щоб він знайшов щось кращого, Джоне;“ — сказала вона, неспокійно оглядаючись по кімнаті. Особливо, дивлячись на Текльтона.

„Щось кращого!“ — крикнув весело Джон.

— „Такого не може ж бути. Отже геть пальто, хустку, тяжкі гамаші і ще добрих пів годинки посидимо коло вогню!... До ваших послуг, пані. Може заграємо обоє в карти? Я готовий. Карти і дошку, Дот. І шклянку пива сюди, як ще щось лишилося, маленька жіночко!“

Перед тим він звертався до старшої пані, та коли вона ласкаво згодилася, то вони скоро поглибилися в гру. Спочатку візник час од часу поглядав з усмішкою навкруги, чи кликав до себе Дот, щоб вона давала йому в тяжких випадках пораду. Але, тому що його противник строго вважав на дисципліну, а крім того мав слабкість дозволяти собі більше, ніж йому належалося, то з його боку потрібна була така уважливність, що він не мав більше ні вух, ні очей до чогось іншого. І так, карти все більше забірали його увагу, і він не думав ні про що більше, коли рука, що торкнулася його плеча, нагадала йому, що на світі існував Текльтон.

„Мені дуже прикро вам перешкоджати — але прошу зараз же, на одно слово.“

„Я зараз маю давати,“ — відповів візник. — „Тут найкритичніша хвиля.“

„Так,“ — сказав Текльтон. — „Йдіть-но сюди, чоловіче!“

Його бліде обличчя мало вираз, котрий примусив Джона зараз же встати, і запитатися, що сталось.

„Ша! Джоне Пірібінґль,“ — сказав Текльтон.

— „Мені дуже жалко. Розуміється. Я сам злякався. Я підозривав це з самого початку.“

„Що таке?“ — запитався візник з переляканим виглядом.

„Тихо! Я покажу вам, коли ви підете з мною.“

Візник пішов за ним, не кажучи ні слова. Вони минули подвір'я, де світили зорі, і через маленькі двері увійшли до контори Текльтона, де було шкляне вікно, котре вело до крамниці, яке на ніч замикалося і крізь яке можна було все бачити.

В самій конторі не було світла, але лампи горіли в коритарі, освітлюючи вікно.

„Хвилинку!“ — сказав Текльтон. — „Маєте силу поглянути у вікно, як ви думаєте?“

„Чому б ні?“ — відповів візник.

„Ще хвилинку,“ — сказав Текльтон. — „Не робіть жадного насильства. Це не допоможе. До того й небезпечно. Ви є кремезний чоловік і могли б зробитися злочинцем раніш, ніж спам'яталися б.“

Візник глянув йому в обличчя, і одступив на крок, наче його щось вдарило. Одним скоком опинився він біля вікна і побачив...

О, тінь на печі! О, вірний цвіркуне! О, зрадлива жінко! Він побачив її з старим паном — уже не старим більш, тільки молодим, струнким, який тримав у руці своє штучне сиве волосся, при допомозі котрого він дістався до цього нещасли-

вого дому. Він бачив, як вона прислухалася, коли він нагинався і шепотів їй на вухо; він бачив, як той обняв її, коли вони йшли по темній деревляній галерії до дверей, крізь які вони ввійшли. Він бачив, як вона стала і обернулася — бачити це обличчя, це таке кохане обличчя!... і бачити, як вона своїми власними руками вдягає на його голову брехливу перуку, сміючись — сміючись певно з довірливої, наївної простої вдачі свого чоловіка! Спочатку він міцно стиснув свій кулак, немов готуючись вбити якого лева. Але зараз же пустив її, і стримувався перед очима Текльтона — (бо він ще кохав її, кохав навіть у цю хвилину); і тільки коли вони зникли, він упав на якусь лавку і заплакав, як дитина.

Він уже був зовсім одягнутий і зайнятий своїм конем та пакетами, коли Дот увійшла до кімнати, готуючись їхати до дому.

„Ну, Джоне, любий! Добраніч, Мей! Добраніч, Берто!“

Вона могла ще їх цілувати? Могла ще, прощаючись, бути весела? Могла ще, не червоніючи, обернути до них обличчя? Так. Текльтон стежив за нею, а вона це все робила.

Тіллі ходила і заспано колихала дитину.

„Ну, Тіллі, давай мені дитину! Добраніч, пане Текльтон. Де ж Джон, Боже мій!“

„Він іде пішки коло коня,“ — сказав Текльтон, допомагаючи їй сісти до повозу.

„Джоне, милий! Пішки? Поночі?“

Замотана постать її чоловіка кивнула на знак підтвердження головою; і коли зрадливий чужинець та маленька нянька посідали на своїх місцях, старий кінь рушив. Боксер, не підозрюючи нічого, бігав то назад, то вперед, то кружляв коло возу, та гавкав побідно, при тому веселіше, ніж иншим разом. Коли Текльтон пішов, щоб провести Мей і її матір до дому, бідний Калєб сів біля вогню коло своєї дочки; серце розривалося йому від жалю і страху; дивлячись на неї, він постійно повторював про себе: „чи ж я для того дунив її змалку, щоб наприкінці розбити її серце!“ Забавки, які було понакручувано і пущено в рух для дитини, давно поставали. У присмерку і тиші ляльки в своїм непорушнім спокою, коники з одкритими очима, звірі, що парами йшли, наче на прохід до ковчегу, всі вони мали вигляд, наче силою фантастичного дива вони скамяніли, побачивши зрадливу Дот і закоханого Текльтона.

Третій спів.

Німецький годинник пробив у куті десять, коли візник знов сів у себе вдома при вогні. Такий смутний і прибитий, що він, здавалося, налякав навіть зозульку, яка, прокувавши можливо голосно десять разів, швиденько кинулася назад до Мавританського палацу і закрила за собою маленькі дверцята, наче надзвичайна подія надто вражала її почуття.

Як-би малий косарик озброївся своєю найгострішою косою і за кожним разом вдаряв нею візникові до серця, він ніколи не міг би його так жорсткого зранити, як це зробила Дот. Це було серце таке повне любови до неї, так тісно і міцно звязане безчисленними нитками солодких спогадів, у яким з дня на день зростало захоплення нею; це було серце, де вона була так ніжно і міцно захована; серце таке поважне, правдиве, таке справедливе і добре, що воно не могло містити ні гніву ні помсти, і мало місце тільки ще для розбитого образу свого Бога.

Але помалу, помалу, сидячи коло вже застигшої темної печі, візник дав опанувати со-

бою диким думкам, як лютий вітер, що підіймається поночі. Чужинець знаходився під його знеславленим дахом. Три кроки віддаляли його від дверей його кімнати. Їх можна було вибити одним ударом. „Ви станете злочинцем раніш, ніж спам'ятаєтесь,“ — казав Текльтон. Де ж міг би він стати злочинцем, коли він дав йому час боротися один проти одного! Той же був молодший од нього.

Це була небезпечна думка, недобра в цей час, коли потемнів його розум. Це була лиха думка, що вела до помсти, яка обернула б привітну хатину в страшне пекло, повз котре боїться проходити поночі подорожній, де боягуз бачив би крізь розбите вікно, як при місяці борються дві тіні, і звідки чути дикий шум під час бурі.

Він був молодший! Так, так; якийсь коханок, що зумів здобути її серце, котре ніколи не билосся для нього. Який небудь коханок з раніших часів, про якого вона думала і мріяла, по котрім зітхала тоді, як він уважав, що вона була така щаслива коло нього!

О, яка мука думати про це!

Вона пішла на гору, щоб покласти дитину до ліжка. Коли він сидів коло печі, вона підійшла до нього так, що він не помітив — у своїм великім горі він стратив здібність помічати все инше — і поставила свого маленького стільця біля його ніг. Він помітив це

тільки тоді, коли відчув її руку на своїй, а її очі глянули йому в обличчя.

Здивовано? Ні. Це було його перше вражіння, і він мусів ще раз на неї поглянути, щоб переконатись, чи воно дійсно так. Ні, не здивовано. Спочатку цікаво, з запитанням, але не здивовано. Потім погляд став занепокоєний і поважний; тоді раптом змінився на дивний, страшений сміх, наче б вона вгадала його думки; потім — нічого. Тільки закриті руками чоло, схилена голова і розплетене волосся.

Коли б Джон у цю хвилину розпоряжав самою могутньою силою Бога, він мав ще надто багато милосердя у своїх грудях, щоб допустити до того, аби впав на Дот тягар бодай одного тільки пера. Але він не міг видержати і дивитися, як вона сидить на своїм маленькім стільчику, де він так часто з любов'ю і гордістю дивився на неї, таку невинну і веселу; отже коли вона встала і пішла од нього, плачучи, то йому полекшало. Краще було мати коло себе порожнє місце, ніж зносити її укохану присутність. Це було для нього найбільшим болем, бо нагадувало, який він став нещасний і як розірвалося те, що його привязувало до життя. Чим більш він відчував і розумів це, тим більше уявляв собі, що йому легше було б бачити її з дитиною мертвою перед собою, і тим дужче запалювалася ненависть проти ворога. Він оглянувся за зброєю. На стіні висіла рушниця. Він зняв

Її і зробив пару кроків у напрямку до дверей кімнати зрадливого чужинця. Він знав, що рушниця була набита. Якась непевна уява, що він має право застрелити цю людину, як дикого звіря, опанувала його душею і захопила його, наче страшний демон, який проганяв усі людські думки і зачинав безмежно над ним царювати.

Ні, не так. Не проганяв думки, а штучно підмінював їх. Обертав їх на голки, які його кололи. Обертав воду у кров; кохання в ненависть, шляхотність у сліпу жорстокість. Її образ, тужливий, засмучений, але все ще всевладний у своїй ніжності і милосердю, не виходив йому з голови; але, сам його вигляд, стоячи перед ним, штовхав його до дверей; підіймав зброю з-поза його плечей; тиснув його палець на курок, і кричав: „Убий його! в його ліжку!“

Він обернув рушницю, щоб ударити прикладом, кольбою по дверях; вона вже піднялась високо в повітрі; щось тягло його інстинктивно крикнути чужинцеві: „Тікай, Бога ради, тікай же вікном.“ — І раптом спалахнув тліючий вогонь і освітив ясним полум'ям цілий комин; цвіркун зачав співати у запічку.

Ніякий згук, ніякий людський голос, навіть її, не міг би так зворушити його та заспокоїти. Прості слова, якими вона оповідала йому про свою любов до цього самого цвіркуна, бреніли, наче ще й тепер в його вухах; її поважний ви-

гляд знову стояв перед ним; її милий голос — о, що це був за голос! Це все торкнуло кращі струни і пробудило до життя й діла.

Наче людина, що ходить, коли спить, відійшов він од дверей, немов прокинувшись од страшного сну, і поклав на бік рушницю. Стиснувши обличчя руками, він сів тоді коло вогню і знайшов полекшу у сльозах.

Цвіркун вийшов з-за печі на кімнату і стояв, як чарівник, перед ним.

„Я люблю його“, — співав голос, повторюючи слова, які він добре пам'ятав. — „Я часто слухала його, і він навівав так багато думок на мене!“

„Вона це казала!“ — крикнув візник. — „Правда!“

„Це було щасливе життя, Джоне, і я люблю за це цвіркуна!“

„Бачить Бог, воно було таке“, — обізвався візник.

„Вона завжди робила його щасливим — аж до тепер.“

„Так підбадьорююче, так ніжно, домовито, радісно, старанно і сердечно!“ — співав голос.

„Инакше б я не кохав її так, як я її кохав,“ — сказав візник.

Голос, поправляючи його, сказав: „кохаю.“

Візник повторив: „як я кохав.“ Але непевно. Непевний язик противився його волі і говорив по свому за себе й за нього.

Чарівник урочисто підняв руку і сказав:

„Коло твого огнища“ ...

„Вона покинула його,“ — сперечався візник.

„Огнище, яке вона так часто освітлювала і робила благословенним,“ — сказав цвіркун. — „З огнища, що було тільки купою вапна, цегли та каміння і заржавілого заліза, завдяки ній зробився домовий вівтар — вівтар, якому ти що-дня приносив яку-небудь жертву, де дим немов солодкі пахощі, що паляться на коштовних жертвенниках найкращих храмів світу, підіймався з твого вбогого комина!“

І поки візник, сперши голову на руки, продовжував роздумувати на стільці, перед ним встав її образ. Його думки слідували за нею. Вона лишалась. Ось вона шила перед вогнем і співала. Що за веселе, працювите і витривале сотворіння була ця маленька Дот!

„Чи це та жінка, що покинула тебе?“

Тінь упала на дзеркало, чи образ, назвіть її, як хочете. Велика тінь чужинця, таким, як він з'явився уперше під його дахом; вона закривала цілу поверхню і все, що було на ній. Але незабаром вона зникла, і образ Дот знову був тут — гарний і промінний.

Вона колисала свою дитинку, співала тихенько пісню, схиливши голову на плече.

Ніч, — я думаю про справжню ніч, — потроху наступала. В цей мент зійшов ясний місяць на небі. Можливо в його душі також зійшло

якесь ясне, спокійне світло, і він міг спокійніше роздумати над усім тим, що сталося.

Коли навіть тінь чужинця падала від часу до часу, — ясна, виразна — то все ж таки вона не бувала така темна, як уперше.

То знов привиджувалась йому Дот, як вона, з поважним і повним гідности виглядом старшої дами спіралась на плече чоловіка, намагаючись — вона! така собі маленька жіночка — показати, що вона належить до людей, для яких не є жадною новиною бути матір'ю; але тої самої хвилини сміялася з незручності візника і весело тягла його по кімнаті вчитися танцювати!

Він бачив її також коло сліпої дівчини; бо коли вона всюди приносила з собою веселість і життя, то особливо було це в хатині Калеба Плюмера; любов сліпої дівчини до неї, її довіря та її вдячність; її ніжне вміння ухилитися від подяк Берти; її маленькі хитрощі використовувати кожну хвилину своєї гостини, щоб зробити щось корисного для господарства, і тяжко працювати, удаючи, ніби вона робить собі свято; її дбайливість про всі ласощі, шинки і пляшки з пивом; її веселе личко, коли вона приходила чи прощалася; цей чудовий вираз цілої її істоти, від маленьких ніжок до голівки, від почуття розуміння свого значіння на цьому святі — того, що вона була там необхідна, незамінна...

„І це та жінка, що зловжила твоїм довірям?“... Не раз і не двічі протягом довгої ночі, повної думок, бачив він її, як вона сидить на своїм улюбленім місці із схиленою головою, складеними на чолі руками і розпущеним волоссям.

Так минула ніч. Місяць зайшов; зорі поблідли; наступив холодний день; зійшло сонце. Візник усе ще сидів і роздумував у кутику коло печі. Він просидів там, спершися головою на руки, всю ніч. Цілу ніч вірний цвіркун співав у запічку йому свою пісню. Всю ніч прислухався він до його голосу.

Він встав, коли був ясний день, умився і одягся. Не мав сили прийнятися за своє звичайне заняття, — але це нічого не шкодило, бо було весілля Текльтона, і він улаштував так, що цим разом мав за нього поїхати інший. Він мав на думці весело піти до церкви з Дот. Але тепер був усьому край. Сьогодні ж був також день і його весілля. Ах! як мало сподівався він, що цей рік так скінчиться!

Візник чекав, що Текльтон загостить до нього зранку; і слушно. Ледви він встиг перейти коло дверей, як побачив, що продавець забавок їхав своїм повозом. Коли він підїхав ближче, то Джон зауважив, що Текльтон був уже одягнутий по весільному, а голова коня була завітчана квітами і стрічками. Кінь виглядав більш од Текльтона на нареченого — ви-

раз закритого його ока був неприємніший, ніж коли. Але візник не звертав на це уваги. Він був зайнятий іншими думками.

„Джоне Пірібінґлю!“ — сказав Текльтон зі співчутливою міною. — „Мій добрий друже, як почуваете себе цим ранком?“

„Я мав погану ніч, пане Текльтон,“ — обізався візник, хитаючи головою; — „бо сила думок перейшло крізь голову. Але тепер уже минулося! Чи ви маєте для мене вільних з пів годинки, для приватної розмови?“

„Я тому й прийшов,“ — відповів Текльтон, висідаючи з повозу. — „Не займайте коня. Він стоятиме спокійно, коли привязати віжки і дати йому жменю сіна.“

Коли візник приїс усе зі стайні і кинув коневі, вони вийшли у дім.

„Вінчання буде певно по обіді?“ — спитав Джон.

„Так,“ — одповів Текльтон. — „Ще час, ще час.“

Коли вони вийшли до кухні, панна Тіллі стукала до кімнати чужинця; вона стояла близенько від дверей. Одним дуже червоним оком (Тіллі проплакала цілу довгу нічку, бо плакала її пані) вона заглядала у замок; стукала дуже голосно і виглядала перелякано.

„Може мені поглянути?“ — спитав Текльтон. — „Це цікаво.“

Візник, який обернувся від дверей, махнув рукою, щоб він ішов, коли хоче.

Отже Текльтон почав замість Тіллі так само стукати у двері, і так само не вдалося йому одержати яку-небудь відповідь. Але йому впало на думку покрутити ручку — і так як вона легко одчинилася, він заглянув туди, зайшов до кімнати і так само скоро вибіг звідти назад.

„Джоне Пірібінґлю,“ — сказав Текльтон йому на вухо. — „Я надіюся, цієї ночі тут нічого — нічого не сталося?“

Візник швидко обернувся до нього.

„Бо він зник!“ — пояснив Текльтон, — „а вікно одчинено. Я не помітив жадних слідів... в кожному разі воно нарівні з садком. Але я злякався, що тут могло счинитися що-небудь... що-небудь... Га?“

Він майже зовсім притулив виразне око і проникливо дивився на Джона. Його око, обличчя, ціла його постать сильно тремтіла. Він хотів витягнути з нього правду.

„Заспокойтеся,“ — сказав візник. — „Він ві-йшов вчора увечері до цієї кімнати, і я ні словом ні ділом не зробив йому жадної кривди; від того часу ніхто не заходив туди. Він пішов із своєї власної волі. Я радо пішов би з дому і від дверей до дверей жебрав би собі хліб, ціле своє життя, як би я міг змінити минуле, щоб він ніколи сюди не приходив. Але він був і пішов. І я не маю що з ним робити.“

„О... але, мені здається, він пішов дешевим коштом,“ — сказав Текльтон, сідаючи на стілець.

Його насміх не зробив вражіння на візника, який також сів, і на де-який час закрив обличчя руками раніш, ніж продовжувати.

„Ви показали мені останньої ночі,“ — сказав він нарешті, — „мою жінку; мою жінку, яку я кохаю... таємничо —“

„І ніжно,“ — додав Текльтон.

„Вона допомогала тому чоловікові перебіратись, даючи йому змогу розмовляти з нею на самоті. Я думаю, нема нічого, на що б мені було прикріше дивитись. Я думаю також, що нема людини на світі, від котрої мені було б прикріше це бачити.“

„Мушу признатися, я завжди мав підозріння,“ — сказав Текльтон. — „І я знаю, що за це мене тут не любили.“

„Але раз ви то мені показали,“ — продовжував візник, не звертаючи на нього уваги; — „раз ви показали її, мою жінку, жінку, яку я кохаю,“ — його голос, очі і рука стали одночасно міцніші й більш певні, коли він повторював ці слова: явний доказ, що він щось певного вирішив, — „раз ви бачили її в такім некориснім світлі, то вже загляньте у мою душу, і знайте мою думку з цього приводу. Це моя постанова,“ — сказав візник, уважливо на нього глянувши, — „і ніщо не зможе її змінити.“

Текльтон промимрив кілька загальних слів з приводу необхідности на кимсь помститись; але поведінка візника викликала в нього пошану.

„Я проста, неосвічена людина,“ — продовжував візник. — „Я мало що в собі маю. Я не цікава людина, як ви добре знаєте. Я не молодий чоловік. Я кохаю свою маленьку Дот, бо я бачив, як вона виростала в домі свого батька; бо я знав, яка вона була гарна; бо вона була моїм життям довгі, довгі роки. Є багато людей, з котрими я не можу рівнятись, але ніхто, гадаю, не міг би так кохати, як я її кохаю!“

Він спинився, тихенько постукав ногою об підлогу раніш, ніж говорив далі:

„Я часто думав, що хоч я і не зовсім вартий її, то все ж таки ніжний до неї чоловік, і можливо, знаю її вартість краще, ніж хто инший: і таким шляхом я погодився з собою, і прийшов до думки, що може б ми могли одружитися. Нарешті прийшло до того, і ми одружилися.“

„Еге!“ — сказав Текльтон, дуже вимовно киваючи головою.

„Я намагався пізнати себе; я робив над собою спробу; я знав, як сильно я її кохаю, і я знав, який би я був щасливий,“ — оповідав візник. — „Але я — я відчуваю це тепер — не досить звертав на неї уваги.“

„Певно,“ — сказав Текльтон. — „Зарозумілість. Легковажність. Балакучість. Бажання подобатись! Не звертав уваги! Випустив це з очей! Еге ж!“

„Краще б ви не переривали мене,“ — сказав візник трохи похмуро, — „поки не зрозуміли мене; а ви ще далекі від того. Коли я вчора кожного, хто сказав би бодай слово проти неї, потягнув би дрючком, то сьогодні я дав би йому ногою в лице, хоч би то був мій рідний брат!“

Продавець забавок глянув на нього, остовпівши від здивування.

Той же продовжував м'якше:

„Хіба я уважав, що я взяв її — в її віці і з її красою, з-поміж осередку її молодих товаришок з кола, котрого окрасою, яснішою зорею вона була, щоб назавжди замкнути її в мій сумний дім і звязати її моїм нудним товариством? Хіба я звертав увагу, як мало я підходив до її жвавості і якою нестерпною мусіла бути моя повільність для людини з її рухливим духом? Хіба я подумав, що я не міг ставити собі це в заслугу і мати якісь вимоги тому, що кохав її, коли її мусів кохати кожного, хто тільки пізнав її? Ні, ніколи. Я використав її довірчиву, привітну вдачу, і одружився з нею. Я б хотів, щоб того не було. За-для неї, не за-для мене!“

Продавець забавок непорушно дивився на нього. Навіть напів закрите око тепер широко розкрилося.

„Най Бог благословить її!“ — сказав візник. — „За привітну витривалість, з якою вона

дбала про це, щоб я не пізнав того! Прости мені Боже, що я з моєю повільною головою не думався до того раніш! Бідна дитина! Бідна Дот! І я не підозрівав того, як бачив її очі повні сліз, коли говорилося про таке подружжя, як наше! Я, що сотки раз бачив, як таємниця тремтіла в неї на устах, все ж таки не підозрівав того до вчорашнього вечора! Бідна дівчина! Як міг я надіятися, що вона мене покохає! Як міг я вірити, що вона мене дійсно любить!

„Вона вдавала це,“ — сказав Текльтон. — „Вона це так удавала, що мені то впало в очі.“

Тут він пригадав вищість Мей Фільдінг, яку з певністю не можна було підозрівати, що вона в ньому закохана.

„Вона намагалася,“ — сказав бідний візник, з більшим зворушенням, ніж було помітно перед тим, — „я тільки тепер починаю розуміти, як тяжко вона намагалася бути мені вірною і відданою жінкою. Яка добра вона була; як багато зробила для мене; яке відважне, міцне серце; скільки щастя зазнав я під цим дахом! Це завжди буде потіхою і полекшею для мене, коли я лишився тут сам.“

„Лишився сам?“ — сказав Текльтон. — „Ага! Отже ви не маєте заміру лишити справу так?“

„Я маю замір,“ — одповів візник, — „зробити їй найбільшу ласку, і найбільшу приємність, яка тільки є в моїй силі. Я можу

звільнити її від щоденної муки нерівного шлюбу, і тяжкої боротьби, щоб заховати це. Вона му- сить бути вільна, наскільки я це тільки можу зробити.“

„Робити їй приємність!“ — скрикнув Текль- тон, крутячи і обертаючи руками свої великі вуха. — „Тут щось не гаразд. Ви мабуть не так сказали.“

Візник ухопив торговця забавками за ковнір і потрусив ним, як тростиною.

„Слухайте мене!“ — сказав він. — „І вва- жайте, щоб мене добре зрозуміти. Слухайте. Говорю я виразно?“

„Розуміється, дуже виразно,“ — відповів Текльтон.

„Цілком поважно?“

„Дуже, дуже поважно.“

„Я просидів останню ніч, всю ніч коло цієї печі, на місці, де часто сиділа вона, дивлячись своїм солодким личком на мене. Я пригадав собі ціле її життя, з дня на день. Я бачив її до- рогий образ переді мною при різних нагодах життя. Присягаюся моєю душею, вона невинна так, як вірно те, що Бог судить винних і не- винних.“

Вірний цвіркун у запічку! Добрий опікун дому!

„Гнів і недовірря покинули мене,“ — гово- рив візник, — „і не лишилося нічого, крім мого болю. В нещасливу годину давний коханий,

більш достосований до її смаку й віку — покинутий може за-для мене, — повернувся. В нещасливу годину, вражена несподіванкою, не маючи часу роздумати над тим, що вона робить, вона прийняла участь у його зраді, за-таївши це. Вчора ввечері вони мали побачення, якого свідками ми були. Це було негаразд. Але за виїмком цього, вона невинна, як що є правда на світі!“

„Як що це ваша думка...“ — почав Текльтон.

„Отже вона може йти!“ — говорив далі візник.

„Йти з моїм благословенням за тих багато щасливих годин, які вона дала мені, і з моїм прощенням за весь той біль, який вона завдала мені. Нехай вона йде собі з миром, якого я їй бажаю! Вона ніколи не буде ненавидіти мене. Вона навчиться краще мене любити, коли не буде привязана до мене, і зноситиме лекше лянцюх, який я скував для неї. Сьогодні — день, коли я взяв її з її дому, так мало думаючи, чи буде вона щаслива. Сьогодні вона повинна туди повернутись, і я не буду її більше непокоїти. Її батько і мати мають бути тут сьогодні — ми мали плян святкувати цей день разом — і вони заберуть її до дому. Я можу на неї покластися там, чи де инде. Вона лишає мене без вини, і лишиться така, я певний. Коли я умру — я можу вмерти, доки вона ще буде молода; я постарівся дуже за ці

кілька годин, — тоді вона побачить, що я пам'ятав про неї, і любив її до останньої хвили життя! Це кінець того, що ви мені показали. На тім по всьому!“

„О ні, Джоне, не по всьому. Не кажи, що по всьому! Ще не по всьому. Я чула твої шляхетні слова. Я не могла піти, щоб не сказати тобі, як безмежно я вдячна. Не кажи, що вже кінець раніш, ніж вибе годинник!“

Вона ввійшла незабаром по Текльтоні і лишалась тут. Ні разу не поглянула на Текльтона, і не зводила очей із свого чоловіка. Але вона трималась далеко від нього, як можна далі; і хоч говорила з ним дуже пристрасно, все ж не наближалася до нього. Яка ріжниця з колишньою Дот!

„Жадна рука не в силі зробити годинника, який пробив би для мене години, що вже минулися,“ — відповів з слабим усміхом візник. — „Але нехай буде, як тобі бажається, моя дорога. Годинник битиме незабаром. Я радо зробив би тобі щось далеко тяжчого.“

„Гаразд!“ — забурмотів Текльтон. — „Я мушу йти, бо коли годинник пробе, я буду в дорозі до церкви. Поважання, Джоне Пірібінглю! Мені дуже шкода позбавити себе приємности бути у вашім товаристві. Дуже мені шкода втрати а й цілого випадку!“

„Я говорив виразно?“ — перепитав Джон, проводячи його до дверей.

„О, цілком!“

„І ви будете памятати, що я сказав?“

„Певно, і коли ви мене рішуче змушуєте зробити увагу,“ — сказав Текльтон, перед тим на всякий випадок для певности всівши до повозу, — „то я мушу вам сказати, що це було остільки несподівано, що я навряд чи забуду.“

„Тим краще для нас обох,“ — обізвався візник. — „Бувайте здорові. Щасливо!“

„Я хотів би вам побажати того самого,“ — сказав Текльтон. — „Але що це неможливо, то дякую. Між нами кажучи (чи не казав я раніш, га?) я не гадаю, що я у своїм шлюбі матиму менше щастя тому, що Мей не надто захоплювалась тим. Поважання! Не беріть собі того дуже близько до серця!“

Візник стояв, дивлячись йому в слід, аж поки він не став у далечині, менший од його квітів та стрічок зблизька; потім з глибоким зітханням, як неспокійна, розбита людина поблукав між сусідніми берестами; йому не хотілося вертатись, поки не пробе годинник.

Його маленька жінка, лишившись сама, жалісно плакала; але часто витирала очі і здержувала сльози, кажучи, як добре, як чудесно все вдалося! Раз чи двічі вона засміялася, так сердечно, тріюмфуючи, певна перемоги (однак цілий час плачучи), що Тіллі обхопив жах.

„О, прошу, не робіть того!“ — сказала Тіллі. —

„Цього вистарчить, щоб звести зі світу дитинку, з ласки вашої.“

„Чи ти будеш приносити її часом до батька, Тіллі?“ — запитала її господиня, витираючи очі; — „коли я не зможу жити тут і вернуся до свого старого дому?“

„Ах, не робіть же того!“ — крикнула Тіллі, відкидаючи голову і зачинаючи ревити — в цю мить вона виглядала надзвичайно подібно до Боксера. — „О, не робіть того! У-у-у!“

Мягкосердечна Тіллі знову зачала свій жалібний рев, який був тим страшніший, чим довше вона намагалася його здержати, так, що вона напевне збудила б і налякала дитину, як би її очі не зустріли Калеба Плюмера, що як-раз входив із дочкою до кімнати. Цей вигляд знов повернув її до притомности.

„Мері!“ — сказала Берта. — „Ти не на вінчанні!“

„Я казав їй, добродійко, що ви там не будете,“ — прошепотів Каліб. — „Я чув щось такого вчора ввечері. Але бачить Бог,“ — сказав маленький чоловік, ніжно стискаючи її руки, — „я не звертаю уваги на те, що вони говорять. Я не вірю тому. Я не маю багато, але я дав би швидче все розірвати на шматки, ніж повірив би хоч одному слову проти вас.“

Він обняв її, і пестив, як дитина пестить свої ляльки.

„Берта не могла видержати вдома сьогодні ранком,“ — сказав Калєб. — „Вона боялась, я знаю, почути дзвони, і не мала відваги бути так близько коло них підчас їх вінчання. Ми зібралися спозаранку, і прийшли сюди. Я подумав над усим, що я зробив,“ — сказав Калєб по хвилевій перерві; — „і лаяв себе, аж поки сам не знав, куди і як мені податись од того всього жалю, який я завдав їй; і от я прийшов до висновку, що зроблю краще — як що ви зі мною згодитесь, добродійко — коли скажу їй правду. Хочете допомогти мені в тому?“ — спитав він, тремтячи від ніг до голови. — „Я не знаю, яке вражіння викличе то в неї; не знаю, що вона подумає про мене; не знаю, чи вона потім любитиме ще свого бідного батька. Але для неї найкраще вирватися з омани, я ж мушу перетерпіти наслідки, які заслужив.“

„Мері,“ — сказала Берта, — „де ваша рука! А — тут вона; тут вона!“ — притиснула вона її з усмішкою до уст і взяла її по-під руку.

„Я чула, як вони вчора розмовляли тихенько між собою і гудили вас. Вони не мали слухности.“

Жінка візника мовчала. Калєб одповів за неї.

„Вони не мали слухности,“ — сказав він.

„Я знаю це!“ — скрикнула гордо Берта. —

„Я так їм і сказала. Я не хотіла вірити ні одному їх слову. Гудити вас справедливо! — Вона стиснула її руку і притулилась своєю м'якою

щокою до її обличчя. — Ні! Я ще не настільки сліпа.“

Її батько стояв з одного боку, тоді як Дот була з другого, тримаючи її руку.

„Я знаю вас усіх,“ — сказала Берта, — „краще, ніж ви думаєте. Але нікого не знаю так добре, як її. Навіть тебе, тату. Я не знаю нікого хоч напів такого правдивого, як вона. Як-би я в цю мить знову могла бачити, я пізнала б її у натовпі! Сестричко моя!“

„Берто, люба!“ — сказав Калєб. — „Я маю щось на сумлінні, що хотів би сказати тобі, поки ми тут у трьох сами. Будь ласка, вислухай мене. Я маю сповідатись перед тобою, моя дорогенька.“

„Сповідатись, тату?“

„Я віддалився від правди і заблукався, моя дитино,“ — сказав Калєб з розриваючим серце виразом на схвильованім обличчі. — „Віддалився від правди з любови до тебе; і ця любов зробила мене жорстоким.“

Вона обернула своє дуже здивоване обличчя до нього, і повторила: „Жорстоким!“

„Він судить себе надто гостро, Берто,“ — сказала Дот. — „Ти зараз це сама йому скажеш.“

„Він жорстокий до мене!“ — скрикнула Берта з недовірливою усмішкою.

„Не гадаючи того, моя дитино,“ — сказав Калєб. — „Але був такий; хоч я ніколи, аж до

вчорашнього дня, не підозрівав того. Моя дорога сліпа доню, вислухай і прости мене! Світ, у якому ти живеш, моє серденько, не існує, як я його малював тобі. Очі, яким ти вірила, обдурили тебе.“

Її здивуване обличчя було все ще обернене до нього. Але тепер вона одхилилась і міцніше притулилась до своєї приятельки.

„Твій життєвий шлях був жорстокий, моя бідна“, — сказав Калєб, — „і я думав полекшити його тобі. Я зміняв речі, вдачі людей, вигадував багато такого, що не існувало, щоб зробити тебе щасливішою. Я мав таємниці від тебе, дурив тебе — нехай Бог мені дарує! І оточив тебе вигадками.“

„Але ж живі люди не вигадки?“ — промовила вона швиденько, дуже збліднувши, і все ще тримаючись осторонь од нього. — „Ти ж не міг змінити їх.“

„І все ж таки я робив це, Берто,“ — признався Калєб. — „Є людина, голубко, яку ти знаєш.“ —

„О, тату! чому ти кажеш, що я її знаю?“ — відповіла вона з гирким докором. „Що і кого я знаю! Я, що не маю проводиря! Я, нещаслива сліпа!“

В сердечнім жаху вона простягла вперед руки, наче шукаючи шляху; потім безутішно і тужно закрила ними обличчя.

„Сьогодні відбувається вінчання,“ — сказав

Калєб, — „самолюбного, брудного скупаря; жорстокого пана для тебе і мене, дорога, від довгих років. Поганого з вигляду і з удачі зовсім не подібного до того, якого я змалював тобі, моя дитино. Зовсім і ні в чому.“

„О чого ж,“ — крикнула сліпа дівчина, здавалось, переможена болем, — „чого ти робив це! Чого завжди наповнював ти моє серце, щоб прийти наче смерть, і вирвати з нього те, що я кохала! О, Боже, яка я сліпа! Яка безпорадна і самітня!“

Її безутішний батько схилив голову і не відповідав у своїм каятті і болю.

Вона все ще була віддана цьому пристрасному вибухові болю, коли цвіркун, чутно тільки для неї, почав співати. Не весело, а повільно, тихенько і сумно; його пісня була така смутна, що в неї покотилися сльози. Незабаром вона почула голос цвіркуна виразніше.

„Мері,“ — сказала сліпа дівчина, — „розкажи мені, який наш дїм. Який він справді.“

„Це вбога хатина, Берто; дуже вбога і гола. Дїм тяжко видержить вітер і дощі на другу зіму. Він зле захищений од непогоди, Берто,“ — продовжувала Дот тихим, ясним голосом, — „так само, як твій бідний батько у своїм пальті з мішка.“

Сліпа дівчина, дуже схвильована, встала, і притягнула до себе на бік візникову маленьку жінку.

„А подарунки, які я так старанно пильнувала; які попереджали майже всі мої бажання, і були такі дорогі мені,“ — сказала вона тремтячи; — „звідки вони бралися? Їх прислали ви?“

„Ні.“

„Хто ж тоді?“

Дот бачила, що вона відгадала вже, й мовчала. Сліпа дівчина знову закрила лице руками. Але цим разом зовсім инакше.

„Люба Мері, хвилинку. Одну хвилинку. Підійди ще ближче. Говори тихенько. Я знаю, ти щира. Ти мене не обдуриш, правда?“

„Розуміється, ні, Берто!“

„Ні, я певна, ти того не зробиш. Ти надто жалієш мене. Мері, поглянь крізь кімнату туди, де ми що йно стояли — де стоїть мій батько — мій тато, який так жаліє і любить мене — і скажи мені, що ти бачиш.“

„Я бачу,“ — відповіла Дот, яка її добре зрозуміла, — „стару людину, яка сидить на кріслі, нахилившись від болю, закривши руками обличчя. Немов чекаючи потіхи від своєї дитини, Берто.“

„Так, так, це прийде. Далі.“

„Це стара людина, що зазнала багато турбот і праці. Це худий, зігнутий, засмучений сивий чоловік. Я бачу його тепер пригніченим і зовсім розбитим. Але, Берто, я часто бачила його перед тим, як одважно і витривало він боровся за велику, святу річ. Я шаную його сиву голову і благословляю її.“

Сліпа дівчина раптом залишила її, кинулася на коліна перед батьком і притиснула його голову собі до грудей.

„Тепер я віднайшла мій зір. Це мої очі!“ — крикнула вона. — „Я була сліпа, а тепер мої очі відкрилися. Я ніколи його не знала! Подумати тільки, що я могла вмерти і ніколи не побачити мого правдивого батька, який так кохав мене!“

Калєб не знаходив слів од зворушення.

„Нема на світі кращої людини,“ — говорила сліпа дівчина, тримаючи його в своїх обіймах, — „яку б я ніжніше, вірніше кохала понад цю! Чим сивіший, чим більш зігнутий, тим дорожчий ти мені, тату! Ніколи не кажіть більше, що я сліпа. Нема зморшки на його обличчі, нема волоска на його голові, котрий би я забула у своїх вдячних молитвах до Бога!“

Калєб міг тільки пробурмотіти: „Моя Берто!“

„І я в своїй сліпоті вірила йому!“ — сказала дівчина, і пестила його в сльозах. — „Я уважала його за зовсім иншого! Мала його цілі дні коло себе, коли він завжди так дбав про мене, і ніколи не уявляла собі чогось подібного!“

„Молодий, стрункий батько в синім пальті зник, Берто!“ — сказав бідний Калєб.

„Нічого не зникло,“ — заперечила вона. — „Дорогий тату, ні! Все тут — у тобі. Тато, якого я так кохала; тато, якого я ніколи не знала; добродій, якого я так шанувала й любила, бо

він так гарно ставився до мене. Ніщо не вмерло для мене. Бо все, що було мені найдорожче, тепер тут — тут, з цим зів'ялим обличчям і сивою головою. І я вже більше не сліпа, тату!“

Підчас усієї тої розмови увага Дот була звернена на батька й дочку; але тепер, глянувши на маленького косаря у мавританському палаці, вона побачила, що годинник за кілька хвилин мав зачати бити і зараз же попала в стан нервової схвильованости.

„Тату,“ — сказала Берта, вагаючись. — „Мері.“

„Так, дорога,“ — відповів Калєб. — „Вона тут.“

„Але з нею не було змін? Ти ніколи не казав мені про неї чогось, що б не було правдою?“

„Я боюсь, що зробив би це, моя любо,“ — обізвався Калєб, — „коли б я тільки міг зробити її кращою, як вона є. Але як би я взагалі хотів її змінити, то мусів би хіба змінити на гірше. В неї не було чого прикрашувати, Берто.“

Як довірливо виглядала сліпа дівчина, роблячи це запитання — зворушливо було поглянути на її радість і гордощі з відповіді Калєба, та на нові обійми Дот.

„Може ще більше змін прийти, дорогенька, ніж ти думаєш,“ — сказала Дот. — „Зміни на краще, я гадаю; зміна на велику радість де-кого з нас. Але ти не повинна надто хвилюватись,

також тоді, коли б воно тебе ближче обходило!... Чи це не віз чути? Ти маєш добре вухо, Берто — чи це не гуркіт коліс?“

„Так. Їдуть дуже швидко.“

„Я...я...я знаю, ти маєш добре вухо,“ — сказала Дот, поклавши руку на серце, і видимо, говорячи так швидко, як тільки можна, щоб заховати, як воно билосся; — „бо я помічала це дуже часто, а також тому, що ти вчора так скоро пізнала крок чужинця... Отже, як я вже сказала, має статися багато змін: і нам не лишається нічого кращого, як приготуватися до здивування.“

Калєб здивувався, що б то могло означати; він бачив, що вона так само звертається і до нього, а не тільки до його доньки. До свого подиву він бачив, що вона так хвилювалась, що ледви могла дихати і мусіла триматися за крісло, щоб не упасти.

„Так, це дійсно колеса!“ — крикнула вона задихаючись. — „Підїзжає ближче! Ближче! Ось стають коло брами... що це за кроки перед дверима — ті самі кроки, що вчора у вечері, правда, Берто? — А тепер!“ —

Вона голосно крикнула від радості; кинувшись до Калєба, затулила йому на хвилину руками очі — коли як раз влетів до кімнати молодий чоловік, махаючи капелюхом у повітрі.

„Вже по всьому?“ — закричала Дот.

„Так!“

„І щасливо?“

„Так!“

„Чи ви пригадуєте цей голос, дорогий Калебе?“
Чи ви не чули раніш подібного до нього?“ —
запитала Дот.

„Як би мій хлопець у золотій південній
Америці ще був лишився при житті“... — ска-
зав Каліб тремтячи.

„Він живе!“ — закричала Дот, віднімаючи
руки від його очей і радісно зачала плескати
в долоні; погляньте на нього! Гляньте, ось він
стоїть перед вами живий і здоровий! Ваш
власний любий син. Твій рідний брат, Берто,
що живе й кохав тебе!“

Честь маленькому сотворінню за її радість!
Честь її сльозам і сміхові, коли вони троє
обіймали одно другого! Шана сердечности,
з якою вона зустріла обпаленого сонцем
матроса з довгим темним волоссям, не одвер-
тала од нього своїх рожевих уст, і зносила
його поцілунки, коли він притискав її до своїх
грудей.

Слава й зозульці — чому б ні — що вона,
як раз тепер, виглянула з дверцят Мавритан-
ського палацу і прокувала дванадцять разів
зібраному товариству, немов п'яна від радості!

Візник, входячи, одступив назад. І мав до
того підставу, бо не сподівався зустріти таке
тепле товариство.

„Дивіться, Джоне!“ — крикнув Каліб, не

тямлячи себе від радощів. — „Дивіться! Мій любий хлопець з золотої південної Америки! Мій власний син! Той самий, якого ви виражали, і вивозили! Той самий, якому ви завжди були таким другом!“

Візник наблизився, щоб стиснути йому руку; але раптом відступив назад, бо де-які риси його обличчя нагадали йому глухого пана з його повозу.

„Едварде! Це був ти?“

„Тепер розкажіть йому все!“ — закричала Дот, — „розкажіть йому все, Едварде; і не жалійте мене, бо я постановила сама себе не жалувати.“

„Так, це був я,“ — сказав Едвард.

„І ти міг прокрастись переодягненим у дім твого старого приятеля?“ — запитав візник. — „Я знав колись щирого хлопчину — скільки років уже тому, Калебе, як ми почули, що він умер, і думали, що в тому докази? — він ніколи б не зробив того.“

„Колись у мене був великодушний друг; більше батько, як приятель;“ — сказав Едвард, — „який ніколи б не осудив мене, чи кого иншого, не вислухавши. Ви були ним. Отже я певний, ви вислухаєте мене й тепер.“

Візник, стурбовано поглянувши на Дот, яка все ще трималась одалік нього, сказав:

„Гаразд! Нехай буде. Я згоден...“

„Отже знайте, що коли я їхав звідси ще хлопцем,“ — сказав Едвард, — „то я був закоханий,

і мені відповідали коханням. Вона була дуже молода дівчина, яка можливо (скажете мені) не знала ще свого серця. Але я знав своє і я кохав її.

„Ти!“ — крикнув візник. — „Ти!“

„Розуміється, я,“ — обізвався той. — „І вона відповіла мені тим же. Я ніколи не сумнівався у тому, а тепер я знаю це напевно.“

„Господи, поможи мені!“ — сказав візник. — „Це найгірше з усього.“

„Вірний їй,“ — зачав знов Едвард, — „по великих небезпеках і терпіннях, я вернувся повний надій, щоб виконати нашу стару згоду — почув за двадцять миль звідси, що вона зрадила мені; що вона забула мене; і віддалася іншому, багатиреві. Я не хотів докоряти її; але бажав побачити, щоб власними очима переконатися, що то була правда. Я надіявся, що її було присилувано, мимо її власного бажання й волі. Це була мала розвага, але все ж таки була, і от я приїхав. Я хотів дізнатись правди, дійсної правди. Я хотів сам поглянути і переконатись, без жадних перешкод з чиеї-будь сторони, без мого власного впливу на неї (коли б я його мав); я перебрався — ви знаєте як; і чекав на дорозі — ви знаєте де. Ви не запідозрили мене; вона токож,“ — він показав на Дот, — „аж поки я не сказав їй того на вухо біля печі, коли вона мало не зрадила мене.“

„Але коли я довідалась, що Едвард ще живе

і вернувся,“ — ридуючи перервала Дот, на що вона нетерпляче чекала підчас цілого оповідання матроса; — „і пізнала його заміри, я порадила йому держати це в таємниці, бо його старий приятель, Джон Пірібінґль, мав таку одверту вдачу, і був такий незручний у всяких штуках — як і взагалі недоладня людина,“ — сказала Дот сміючись і плачучи, — „що не міг би заховати таємниці. І коли я розказала йому все, як довго його кохана не вірила, що він умер; як її нарешті переконала мати і намовила до шлюбу, який добра стара уважала в своїй простоті за корисний, і коли йому розказала, що вона ще не одружилася (хоч і недалеко від того), і що як-би прийшло до цього шлюбу, то це буде тільки самопожертва, і з її боку нема мови про кохання; і коли він мало не здурів од радості, я приобіцяла йому вивідати в його коханої, чи так воно в дійсності, як я думала й казала. І воно було так, Джоне. І тоді я звела їх до купи, і вони повінчалися, Джоне, годину тому! Ось молода! А Текльтон хай лишається старим парубком. А я щаслива маленька жіночка. — Мей, нехай вас благословить Господь!“

Вона була чарівна маленька жіночка, не до того кажучи, але такою чарівною, як тепер, у своїй радості, вона не була ще ніколи.

Посеред виру почувань, що піднявся в його грудях, стояв щирий візник, не знаючи, що

робити. Тепер він кинувся до неї, але Дот простягнула руку, спиняючи його, і одступила від нього.

„Ні, Джоне, ні! Вислухай усе! Не люби мене ще, поки не почуєш усього, що я маю тобі сказати. Було недобре мати від тебе тавмницю; мені дуже шкода. Я не думала, що це так зле, до того менту, коли я вчора ввечері сіла була коло тебе на маленькім стільці. Але коли я пізнала, що було написано на твоїм обличчі, як ти бачив мене з Едвардом на галерії, коли я зрозуміла, що ти подумав, я відчула, як легко-важно і недобре це було. Але Джоне, любий, як ти міг, як міг тільки подумати щось такого!“

Як вона розплакалася знову, маленька жінка! Джон Пірібінґль хотів її ще раз обняти. Але ні; вона не хотіла того.

„Не люби мене ще, Джоне, прошу тебе! Ще трошечки! Коли я сумувала, любий, з того майбутнього весілля, то це було тому, що я пригадувала, як кохалися ще молодими Мей і Едвард; я знала, що її серце далеке від Текльтона. Тепер ти віриш тому, правда, Джоне?“

При цьому закликіві Джон знову хотів підійти до неї, але вона спинила його ще раз:

„Ні; почекай ще, будь ласка, Джоне! Коли я сміялася з тебе, як я це часом роблю, і кличу тебе незручним старим диваком то що, то я б ні за що не хотіла, щоб ти став иншим. хоча б ти мав узавтра стати королем.“

„Урра!“ — закричав Калєб з незвиклою жвавїстю. — „Моя думка!“

„Ще кілька хвилин, Джоне! Те, що я найбільше хотїла сказати тобі, я залишила на кінець. Мій дорогий, добрий, шляхотний Джоне, коли ми розмовляли тої ночі про цвїркуна, я мала вже на устах оповїсти, що я спочатку не любила тебе так сильно, як тепер, я майже боялася, що не навчусь так тебе кохати, як я бажала і молилася — я була ще така молода, Джоне. Але, любий, кожного дня, кожної години я кохала тебе все більш і більш. І коли б я могла тебе покохати більше, ніж воно є, то це б зробили твої шляхотні слова, які я почувала сьогодні ранком. Але це неможливо. Всю ніжність, яку я тільки мала (а її було багато, Джоне), я віддала тобі вже давно, давно, і я не маю більше чого дати. Тепер, дорогий мій чоловіче, притули мене знов до свого серця! Це мій дїм, Джоне; і ніколи, ніколи не думай посилати мене до иншого!“

Ніколи не могли б ви відчути таких радощів, бачучи чудесну маленьку жіночку в обіймах другого, як цим разом, коли б ви побачили, як Дот кинулася в обійми візника. Це була найбільш повна, безмежна сердечність, котру ви коли будь бачили.

Ви можете бути певним, що візник перебував у цілковито щасливім стані; так само Дот; і всі, включно до панни Сльовбой, яка голосно

плакала од радощів, і, бажаючи приєднати й свого молодого вихованця, щоб брав участь у загальному веселому товаристві, по черзі підносила його до всіх присутних, наче які ласощі.

Але тепер знову почувся на дворі гуркіт коліс, і хтось крикнув, що Текльтон вернувся. Дійсно незабаром з'явився цей шановний пан, із схвильованим почервонілим обличчям.

„Ну, що ж це до чорта, Джоне Пірібінґлю!“ — сказав Текльтон. — „Тут сталася якась помилка. Я умовився зустрітися з пані Текльтон у церкві, але я б запрягнув, що зустрів її, їдучи сюди. О! Ось вона! Перепрошаю, мій пане; я не маю приємности бути з вами знайомий; але чи ви б не були ласкаві дозволити мені розлучити вас з цею молодою панею — вона має зовсім особливу справу цього ранку.“

„На жаль, я не можу розлучитись із нею,“ — відповів Едвард. — „Навіть і подумати про те!“

„Що ви під цим розумієте, ви, бродяго?“ — запитав Текльтон.

„Я розумію під цим,“ — відповів той з усмішкою, — „що, беручи під увагу ваш гнів, я повинен бути таким глухим до ваших розмов цим ранком, як я був до всіх розмов останнього вечора.“

Який погляд кинув на нього Текльтон, і як він підскочив!

„Мені дуже шкода, добродію“, — продовжу-

вав Едвард, тримаючи ліву руку Мей, і особливо палець з обручкою, — „що ця молода пані не зможе вам товаришити до церкви; але що вона вже там була сьогодні ранком, то може ви вибачите їй.“

Текльтон впялив очі в показаний палець, а тоді вийняв шматочок гарного паперу, у котрім, по всьому судячи, було завинено обручку, з одної з своїх кишень.

„Панно Сльовбой,“ — сказав Текльтон. — Чи не зробили б ви мені ласку кинути це в огонь? Дякую.“

„Це була стара обіцянка, давні заручини, що перешкодили моїй жінці в її побаченні з вами, запевняю вас,“ — сказав Едвард.

„Пан Текльтон не одмовить у справедливості, що я щиро призналася йому в тому; і що я йому часто казала, що не зможу забути того,“ — сказала Мей, зачервонившись.

„О, певно!“ — сказав Текльтон. — „Розуміється. Все гаразд, все в порядку. Пані Едвардова Плюмер — як що не милия?“

„Це тепер її імя,“ — відповів молодий.

„А! Я колись знав вас, добродію,“ — сказав Текльтон, уважно приглядаючись до його обличчя і низько вклонившись. — „Бажаю вам щастя, добродію!“

„Дякую.“

„Пані Пірібінгль,“ — продовжував Текльтон, раптом обернувшись у бік, де вона стояла зі

своїм чоловіком. — „Я дуже шкодую. Ви ніколи не ставилися надто ласкаво до мене, але бігме так. Ви кращі, як я гадав про вас. Джоне Пірі-бінглю, мені шкода. Ви зрозумієте мене; цього вистарчає. Все в порядку, мої пані і панове, все задоволено. Поважання!“ — З цими словами він скінчив і пішов: тільки на хвилинку спинився біля брами, щоб позривати з голови свого коня весільні квіти та стрічки, і вдарив ще бідне сотворіння коліном; правдоподібно він хотів йому тим дати до зрозуміння, що таки не все було гаразд.

Розуміється, найпершим обов'язком було тепер відсвяткувати цей день так, щоб він залишив навіки слід у святочнім календарі дому Пірібінгль. Отже Дот прийнялася за працю, щоб зготовити обід, який мав укрити славою її дім, і всіх, хто був із ним так чи инакше споріднений! Незабаром її грубенькі рученята були по лікоть у борошні, і смарували набіло убрання візника, кожного разу, коли вона спиняла його, щоб поцілувати. Цей добрий хлоп мив городину, чистив буряки, бив тарілки і взагалі робив себе в найріжніший спосіб корисним; тоді як пара фахових куховарок, спішно закликаних десь із сусідства, як на хрестини, чи похорон, бігали до всіх дверей та кутків, і постійно спотикалися об Тіллі Сльовбой з дитиною. Тіллі ще ніколи так не виявила свого талану, як цим разом; голова

дитини була, так би мовити, пробним каменем для всіх річей — до якого б світу, рослинного, звірячого чи мінерального вони не належали.

Потім було розіслано велику експедицію розшукати пані Фільдінґ, щоб принижено покаятися перед цею шляхетною дамою, і привести з собою, коли треба, силоміць та зробити її щасливою і випрохати вибачення. В першу мить, коли експедиція відкрила її, вона не хотіла нічого навіть слухати, і тільки повторювала без перестанку, що вона завжди жила тільки для цього дня, і ніщо не зможе її змусити сказати щось іншого, як: „Поховайте мене тепер на цвинтарі“ — що виглядало досить дивно, бо вона а ні вмерла, а ні була близька до того. Потім раптом вона попала в стан жахливого спокою і зауважила, що вона ще тоді, підчас нещасливого збігу обставин в торгівлі індіго передбачала, що буде ціле своє життя виставлена на насміх і образи; просила не турбовати себе за-для неї — бо що ж вона була? Господи, та ніщо! Її так скоро забудуть, як-би вона ніколи і не існувала, і житимуть далі без неї. З цього відливого гіркого тону вона перейшла на гнівний, і зробила знаменитий вираз, що червяк корчиться, коли на нього наступити; потім попала в тихий сум, і сказала, як би вони були їй довірилися, вона стала б їм у пригоді! Скориставши з цеї кризи в її почуваннях, експедиція обійняла її; неза-

баром вона вже вдягла свої рукавички і була в дорозі до дому Джона Пірібінґля, несучи на боці в папері свого урочистого чепчика, майже такого великого, і вже напевне такого ж саме твердого, як єпископська мітра.

Другим візком поїхали по батьків Дот, і на них довелося довго чекати; всі дуже непокоїлись і виглядали їх на шляху. А пані Фільдінґ все дивилася не в той, а зовсім протилежний, неможливий бік; коли їй це зауважили, вона висловила надію, що дозволять дивитися їй у той бік, у який вона хоче. Нарешті вони приїхали; грубенька, кругленька пара; Дот надзвичайно була подібна до своєї матері, так, що трудно було їх відрізнити.

І от мати Дот мусіла відновити своє знайомство з матір'ю Мей; мати Мей постійно хвалилася своїм родом, а мати Дот ніколи не хвалилася нічим, окрім своєї маленької ніжки. А старий Дот — думаю за батька Дот, я й забувся, що це не його справжнє ім'я, але бай- дуже — він тримався свobodно, стискав руки людям, яких уперше бачив, і, здавалося, не бачив у чепці нічого, крім певної кількості крохмалю і мусліну, не звернув найменшої уваги на торгівлю індіго, і сказав тільки, що нічого не порадиш — загалом, по остаточнім висновку пані Фільдінґ, був доброю, тільки страшно неосвіченою людиною.

Я б за жадні гроші не міг обійти мовчан-

кою Дот, як вона частувала своїх весільних гостей, нехай буде благословенно її сяюче личко. Ні! Також і доброго візника, що веселий і зачервонілий сидів при столі. Ні опаленого, свіжого матроса з його молодою. Нікого з них. Не міг би промовчати і обіду, веселого і гарного, який тільки можна бажати; бо тоді б довелося не згадати і повних чарок, з яких пилося на весіллі, а це було б найбільше шкода.

По обіді Калєб співав пісню про кипучу чару. І був такий жвавий, яким я надіюся бачити його ще пару літ.

І, принагідно кажучи, як-раз, коли він скінчив останній вірш, трапилася найбільш несподівана подія.

Щось тихенько постукало до дверей і до кімнати увійшов якийсь чоловік, мовчки, нічого не кажучи, та ніс щось важкого на голові. Ставлячи це посеред столу, як-раз між яблука та горіхи, він сказав:

„Пан Текльтон вітає, і коли він не може сам мати вжитку з весільного пирога, то може б ви його зїли.“

І з цими словами він пішов.

Ви можете собі уявити, що ціле товариство було де-що здивоване. Пані Фільдінґ, надзвичайно прониклива, запідозріла, що пиріг отруєно і зараз же оповіла історію про пиріг, яким отруїлась ціла дівоча школа. Але це було пере-

голосовано, і Мей з великою урочистістю і радістю присутних порізала його. Мені здається, ніхто ще не встиг покоштувати його, як знову застукало до дверей і з'явився знов той самий чоловік, тримаючи в руках завинений у папір пакунок. „Пан Текльтон вітає і надсилає трохи забавок для дитинки. І дуже не поганих.“

Виконавши тим своє доручення, він знову зник. Ціле товариство остільки змішалось, що не знайшло слів для свого здивування; але для того і не було часу; бо тільки що запер післанець за собою двері, як утретє постукало в них, і сам Текльтон увійшов до кімнати.

„Пані Пірібінґль!“ — сказав продавець забавок, тримаючи в руці капелюх. — „Я дуже шкодую. Більше, ніж сьогодні ранком. Я мав час розважити над тим. Джоне Пірібінґлю! З удачі я похмура людина; але я не можу не змякшитися більше чи менше, зустрічаючися лицем до лица з такою людиною, як ви. Калєб! Ця маленька нянька вчора ввечері таємничо мені кивнула, до чого я знайшов тепер розгадку. Я червонію, коли подумаю, як легко я міг привязати вас і вашу доньку до себе, і який був з мене дурень, коли я уважав її дурноватою! Друзі — мій дім дуже самотний цього вечора! Навіть цвіркуна не маю я за своєю печю. Я розігнав їх усіх. Будьте ласкаві до мене; дозвольте мені прийняти участь у вашім веселім товаристві.“

За п'ять хвилин він був, як вдома. Ви ніколи

не бачили такого хлопа. Що робив він усе своє життя, що ніколи перед тим не відкрив свого талану до веселощів! Чи може його було зачаровано!

„Джоне! ти вже не відсилатимеш мене цього вечора до дому, правда?“ — пошепки запиталася Дот.

Але він мало не зробив того!

Для повности товариства бракувало ще одного живого сотворіння; але за хвилинку воно вже було тут, спрагле від швидкої біганини і безнадійно намагалось встромити свою голову до вузького глечика з водою. Він з ранку побіг за повозом, дуже здивований відсутністю свого господаря, і сильно ворожий до його заступника. Покрутившись де-який час у стайні і даремно спробувавши спокусити старого коня на власну руку завернути до дому, він забіг до шинку і ліг перед вогнем. Але переконавшись, що заступник господаря — злодій і не вартий того, щоб лишатися при ньому, він скочив, обернувся і прибіг до дому.

Увечері танцювали. Це сталося так.

Едвард, моряк — добрий, здоровий хлопець, оповідав різні дива про папуг, золоті копальні мексиканців, золотий пісок і т. и., коли раптом йому впало на думку скочити, і запропонувати танець; арфа Бerti була тут, і вона грала так гарно, як рідко коли почути. Дот сказала, що її танці вже минулися. Я думаю тому, що візник

курив свою люльку, і вона радше сиділа коло нього. Пані Фільдінґ, розуміється, не лишалося по тім нічого иншого, як також сказати, що її танці минулися; і кожний казав те саме, за винятком Мей. Мей була готова.

І от, Мей і Едвард встали, під загальні оплески, щоб танцювати самим; а Берта весело підгравала.

Гаразд! коли вірите мені, не минуло і пяти хвилин, як раптом візник кинув свою люльку на бік, вхопив Дот, кинувся з нею посеред кімнати і закружився, як попало. Як тільки Текльтон це побачив, зараз же підскочив до пані Фільдінґ і вони також приєдналися. Старий Дот, побачивши це, спалахнув, як огонь, і обнявши жінку, пішов у танець. Калєб — як побачив це, вхопив за обидві руки Тіллі і пішов собі.

Чуєте! Як весело прилучає до музики свою пісню цвіркун, і як шумить казанок!

*

Але що це! Я саме весело прислухався до них і обернувся до Дот, щоб кинути ще раз погляд на її любу для мене маленьку постать, як вона й усі инші зникли в повітрі, а я лишився сам. А цвіркун співає у запічку, та поламані дитячі забавки лежать на підлозі, більш не лишилося нічого.

У Видавництві „Чайка“

можна замовляти також оці книжки:

- В. Винниченко: ТВОРИ, том I. Краса і сила й інші оповідання. 8^о, 260 сторін.
— ТВОРИ, том II. Голота й інші оповідання. 8^о, 292 сторін.
— ТВОРИ, том III. Боротьба та інші оповідання. 8^о, 252 сторін.
— ТВОРИ, том IV. Кузь та Грицунь та інші оповідання. 8^о, 218 сторін.
— ТВОРИ, том V. Історія Якимового будинку й інші оповідання. 8^о, 212 сторін.
— ТВОРИ, том VI. Рівновага (роман з життя емігрантів). 8^о, 274 сторін.
— ТВОРИ, том VII. По-свій, роман. 8^о, 208 сторін.
— ТВОРИ, том VIII. Божки, роман. 8^о, 356 сторін.
— ТВОРИ, том IX. Босяк і інші оповідання. 8^о, 248 ст.
— ТВОРИ, том X. Чесність з собою, роман. 8^о, 268 ст.
— ТВОРИ, том XI. Хочу, роман. 8^о, 304 сторін.
— Між двох сил, драма на 4 дії. 8^о, 136 сторін.
- Р. Кіплінг: Брати Моуглі, переклад Ю. Сірого. 8^о, 233+(5) сторін, з 27 малюнками.
- А. Крушельницький: Артистка, драма в 3 діях. 8^о, 124 сторін.
— Буденний хліб, оповідання. 8^о, 284 сторін.
— Ірена Оленська і інші оповідання. 8^о, 296 сторін.
— Як пригорне земля, повість у двох частинах (I. ч.: Як промовить земля. 8^о, 152 сторін; II. ч.: Як пригорне земля. 8^о, 300 сторін).
- В. Павлусевич: З пісень кохання. 8^о, 144 сторін.
- А. Паннекук: Марксизм і Дарвінізм, переклад М. Галагана. 8^о, 70 сторін.
- Ю. Сірий: Про світ Божий (Бесіди по природознавству). 8^о, 104 сторін, з 46 малюнками.
— До гір, до моря! (Подорож на Крим). 8^о, 71+(1) ст., з 15 малюнками і картою Криму.
— Світова мандрівка краплини води, 3. видання. 4^о, 16 ст., з 4 малюнками й кольоровою окладинкою.
— Про горобця, славного молодця, 3. видання. 4^о, 16 ст., з 5 малюнками і кольоровою окладинкою.
- С. Черкасенко (П. Стах): Твори, том I (Поезії). 8^о, 204 сторін з портретом автора.
— Твори, том II (Поезії). 8^о, 198 сторін.

ВИДАВНИЦТВО „ЧАЙКА“.

Друкуються:

- Г. Бальзак: Батько Горіо, роман, пер. В. О'Коннор-Вілінська. 8^о.
Е. Бульвер: Останні дні Помпеїв, роман, переклав Ю. Русів. 8^о.
А. Доде: Сафо, роман, 2 томи переклав Б. Чорний. 8^о.
Еберс: Адріян і Антіной, роман в часів римського царства, 3 томи, переклав М. Троцький. 8^о.
Е. Золя: Рим, роман, переклав С. Пащенко. 8^о.
І. Мопасан: Монт Оріоль, роман, пер. М. Шраг. 8^о.
В. Скот: Айвенго, роман, пер. Др. Н. Суровцова. 8^о.
Л. Толстой: На кожний день, IV—XII томи. Квітень—Грудень. 8^о.
І. Тургенєв: Записки мисливця, оповідання, пер. С. Назаренко. 8^о.
І. Фльобер: Салямбо, роман, 3 томи пер. В. Чорний. 8^о.

Готуються до видання переклади творів таких авторів: Андерсен, Бальзак, Гердер, Гете, Гольдсміт, Грільпарцер, Дікенс, Доде, Достоевський, Еліот, Кінгслей, Лессінг, Меріме, Мультатулі, Такерей, Тургенєв, Шерідан, Шіллер, Штіфтер, Якобсен.

III. Бібліотека „Українській дитині“.

Досі появились:

- Ч. 1. Лісовий царь Ох. Народна казка. З 5 образками і 3 коль. мал. Ю. Русова і коль. оклад. 4^о, 24 сторін.
Ч. 2. Злидні. Народна казка. З 5 кольоровими малюнками Ю. Вовка і кольор. окладинкою. 4^о, 11 + (1) ст.
Ч. 3. Царь Лев. Народна казка. З 29 мал (в два кольори) Олени Кульчицької і коль. оклад. 4^о, 32 сторін.
Ч. 4. Хатка в лісі. Народна казка. З 6 кольоровими малюнками Ю. Вовка і кольор. окладинкою. 4^о, 16 ст.
Ч. 6. Царенко і змії. Народна казка. З 6 кольоровими малюнками Ю. Вовка і коль. окладинкою. 4^о. 32 ст.
Ч. 8. Про морського царя й його дочок. Народна казка. З 5 коль. мал. Ю. Вовка і коль. оклад. 4^о. 20 ст.
Ч. 10. Царевич Яків. Народна казка. З 9 кольор. малюнками Ю. Вовка і коль. окладинкою. 4^о. 32 ст.

Готуються до друку дальші випуски (оповідання піршом О. ОЛЕСЯ і народні казки) з кольоровими малюнками і кольоровою окладинкою.

Замовляти можна в кожній українській книгарні або просто у видавництві „Чайка“ у Відні

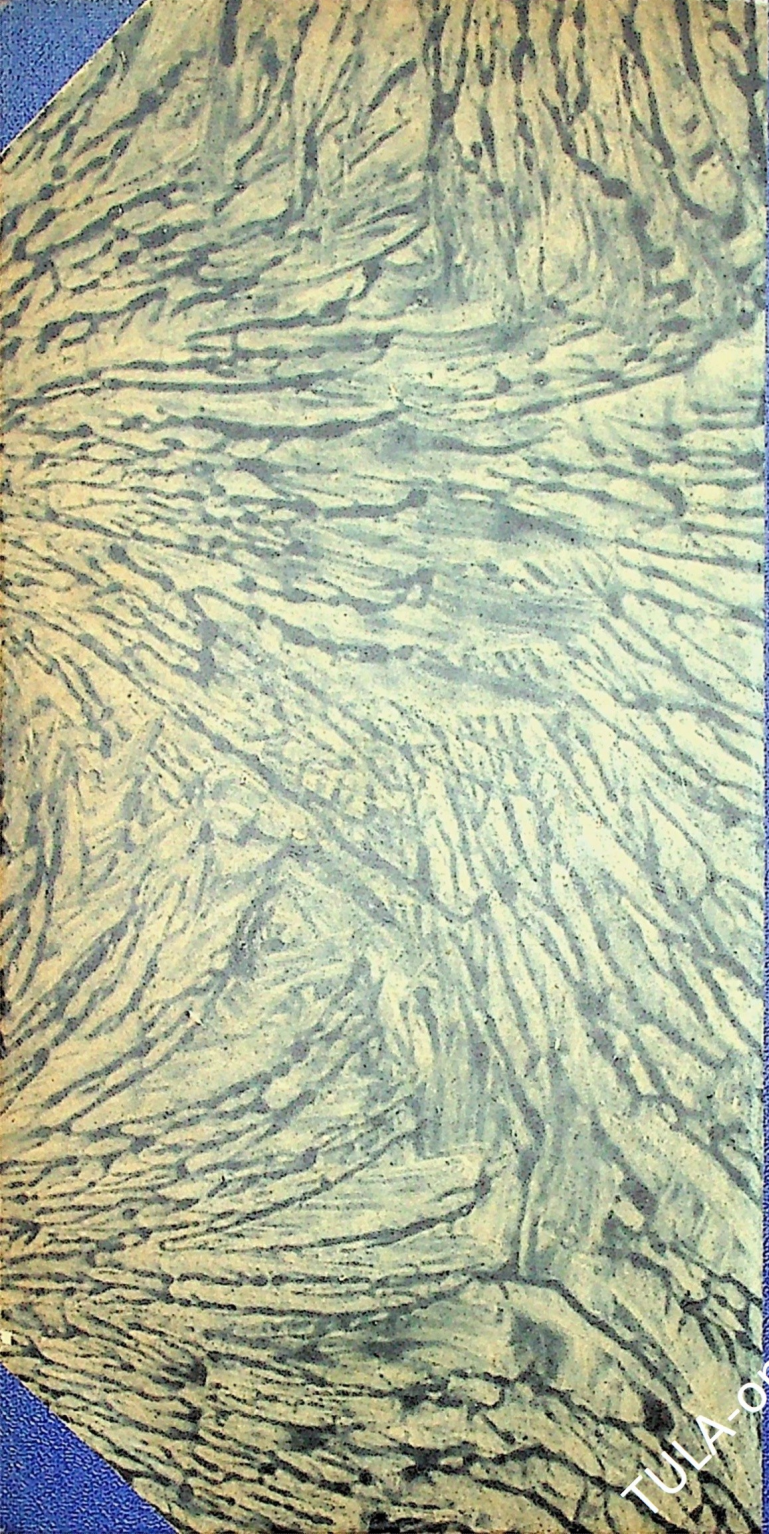
(Wien V, Nikolsdorfergasse 7—11).

TULA_online.org